

Жаҳон адабиёти дурдоналари

Юлиан СЕМЁНОВ

**БАҲОРНИНГ
ЎН ЕТТИ ЛАҲЗАСИ**

ЖАҲОН АДАБИЁТИ ДУРДОНАЛАРИ

ЮЛИЯ СЕМЁНОВ

**БАҲОРНИНГ ЎН
ЕТТИ ЛАҲЗАСИ**

(роман)

«KAMALAK-PRESS»

ТОШКЕНТ-2019

УЎК: 821.161.1-31

КБК: 84(2Рос)

С - 43

Юлиан Семёнов. «Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси» / роман / рус тилидан Тўйғун Валиев таржимаси / «Жаҳон адабиёти дурдоналари» туркуми – Т.: «Kamalak-press», – 2019. – 400 б.

Нашрга қайта тайёрловчи, иктибос ва изоҳларни киритувчи:
Эргашбой МАТЕКУБОВ

АЗИЗ КИТОБХОНЛАР!

Қўлингиздаги ушбу китоб рус адиби Юлиан Семёнов қаламига мансуб “Семнадцать мгновений весны” романининг Тўйғун Валиев томонидан “Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси” номи остида таржима қилинган қўринишидир.

Шуни билингики, бадиий асарни таржима қилиш (айниқса, туркий тилларга мансуб бўлмаган тилдан таржима қилиш) шу асарни қайтадан ёзиш билан тенг қийинчиликка эга. Шу тилдаги ибораларни сўзларни, жумлаларни ёки мақол-маталларни миромига етказиб таржима қилиш жуда мушкул иш ҳисобланади. Чунки бунда таржимондан бевосита энг камида иккита хорижий тилни мукаммал билиш, шунингдек, уша тил эгалари – халқнинг турмуш-тарзи, этнографиясини, маданиятини ва тарихини мукаммал билиш талаб этилади. Шунинг учун Тўйғун Валиев ҳам доимо халқимизнинг, айтиқса, ўқувчи ёшларимизнинг таҳсин-у ташиққурига сазовор бўлган. Биз ҳам таржимон Тўйғун Валиевдан ушбу хизматлари учун беҳад ҳурсандимиз!

Ушбу китобда фашистлар империясининг охириги кунлари тасвирланган. Фашистлар ўзларининг ёвуз ниятларини амалга ошира олмадилар. Лекин сўзсиз таслим бўлишга ҳам рози эмаслар. Бундай вазиятда жосуслар фаол ҳаракат қиладилар. Рус жосуси Штирлиц (Максим Исмаилович Исаев) бундай ҳолатда қандай ишларни амалга оширганлигини ушбу китобни ўқиш давомида билиб оласиз.

Ушбу китоб илк бор ўзбек тилида 1973-йилда чоп этилган. Бу даврда чоп этилган нашрида айрим сўз ва жумлаларнинг маъноси изоҳланмаган ёки русча сўзлар орқали берилган эди. Бу ҳолат билан биз таржимонларни ёки уша давр нашриёт ходимларини камситиш фикридан йироқмиз. Фақат ҳозирги давр китобхонларининг талаб ва илтимосларига асосан изоҳталаб сўз ва жумлаларнинг маъноси тўлиқлигича (асарга киритилган изоҳ ва иктибосларнинг аксарияти рус тилидаги қўринишида ҳам, ўзбек тилида чоп этилган олдинги нашрларида ҳам йўқ) берилди. Русча ва байналмилал сўзлар, имкони борича, она тилимизга мосланган ҳолда берилди. Иккинчидан, ушбу китобнинг олдинги нашрларида негадир чалкашлик (балким, техник хатоликдир) бор, яъни асардаги воқеалар кетма-кетлиги рус тилидаги қўриниши билан бир хил эмас – боғлиқлик йўқолган. Асарнинг ушбу нашрда бу чалкашлик тўғриланди, яъни рус тилидаги қўриниши билан бир хил кетма-кетликда ва мунооарижа асосида қайта таҳрир қилинди.

УЎК: 821.161.1-31

КБК: 84(2Рос)

ISBN: 978-9943-5684-2-6

© Юлиан СЕМЁНОВ

© «Kamalak-press» нашриёти 2019 йил.

2024 / №9-14

АСАР АСОСИДАГИ ТАФАККУР ГУЛШАНИ

Бир қўли билан ёмонлик, иккинчи қўли билан яхшилик қилаётган одамларга ишониб бўлмайди. Яратганнинг қули бўлган инсонга хос пала-партиш ва иккиланишни кечириб бўлса, сиёсатни белгиловчи кишилар, ҳокимиятни қўлида ушлаб турган қўшин ёки давлат арбобларида бу нарсани кечириб бўлмайди.

* * *

Артист сахнада ўхшатиб ўйнай олмаса, унинг башарасига ачиган помидор улоқтиришади, ёзувчи ҳақиқатни ёзмаса ва ёзгани мантиққа мос келмаса, танқидчиларнинг ҳажв ва нафрат тўла кулгисига учрайди.

* * *

Сиз маймунга ишонсангиз, мен худога ишонаман. Сиз маймунга ишонасиз, чунки бу ишонч сизнинг маънавий дунёнгизга мос, мен эса худога ишонаман, зеро бу менинг маънавий дунёмга мос.

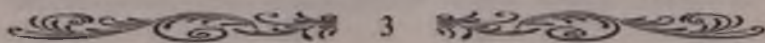
* * *

Кўзингизни очиб, ўзингизнинг кимлигингизга назар ташланг. Ўзингизни ҳурмат қилишни ўрганинг ва ҳеч нарсадан қўрқманг. Агар инсоннинг инсонийлик бурчини тушуниб олсангиз, бу дунёдаги ҳамма даҳшатлар хомхаёл ва кулгилidir!»

* * *

Мен миллион йил яшашим мумкин! Мени фирибгар деб ўйласангиз керак! Йўқ, ундай эмас, мен фақат тиббиёт ходимларимизга қараганда дадилроқ фикр қиламан! Касал деган нарса йўқ! Ошқозон яраси ёки силни даволаш кулгили! Хўжайраларни даволаш керак! Абадий ёшликнинг пойдевори – парҳез, тўғри нафас олиш ва соғлом руҳиятидир! Агар сиз тирик нарсанинг асосини ташкил қилган хўжайрани тўғри озиқлантириб турсангиз, унга тўғри кислород бериб турсангиз, уни машққа ўргатсангиз, шу хўжайра ва сизнинг моҳиятингизни ташкил этган бошқа миллиард-миллиард хўжайралар билан суҳбат қилиб турсангиз, уларни ўз иттифоқингизга айлантирган бўласиз. Ҳар бир киши тасодиф ва вазиятлар гирдобидида яшовчи заиф инсон эмас, балки қуёш остидида шу давргача яшаб келган давлатлардан энг онглиси бўлмиш миллион-миллион хўжайралар давлатининг доҳийсидир! Юлдузлар оламларнинг, галактикаларнинг доҳийсидир.

* * *

Мен камгап одамларни яхши кўраман... Агар дўстинг камгап бўлса – у чинакам дўст, агар душман бўлса – чинакам душман. Улардан ўрганса арзийди...

* * *

Вақтнинг оқибатидан кўрқмай, ундан эркин фойдаланадиган кишилар ер юзидан энг бахтли кишилар бўлса керак...

* * *

Инсон табиати баҳс пайтида жуда яхши билинади.

* * *

Инсоният тараққиётини тўхтатиш учун черков озмунча куч сарфламади. Черковнинг қайси даври ҳақида гапирётганимни тушунаётган бўлсангиз керак?

* * *

Танқид қилиш-у заҳар сочишдан осони йўқ. Оқилона ҳаракат дастурини кўрсатиш қийинроқ.

* * *

Айтилмаган, лекин қайта-қайта кўнгилда қайтарилган сўзлар шеърга айланиб кетиши ёки ҳеч рўёбга чиқмай қалбда оғир юк бўлиб қолиши лозим.

* * *

Мен астрологияни¹ рад этаман, – анчагина ўйлагач, аста жавоб берди астроном, – аммо астрономия олдида тиз чўкаман.

* * *

Ўз фикридан қайтиш – обрўни тушириш билан баб-баравар.

* * *

– Ўлим ҳаётдан фақат икки омил: ҳажм ва ҳаракат билан фарқ қилади. Тирик жон гўрдан каттароқ ёпиқ бинода яшайди, холос.

* * *

Мен кўрс бўлиб кўринишдан кўрқмайман. Мен сиздан кўрслик аломати бўлмиш тўғри гапни айтаверишни сўрайман. Тўғри гап – кўрсликнинг энг юксак, одилона ва мақсадга мувофиқ кўринишидир. Ёки, аксинча айтганда, ҳис-туйғуларга ишониб, гапирган гапимнинг шакли устида бош қотириб ўтирмайман.

“GOLD STAR EDUCATION”

НТМ директори – МАТЁҚУБОВ Э. Р

¹ **Астрология** – қадим вақтларда кенг тарқалган, юлдузларнинг ўрнашишига қараб кишиларнинг тақдирини олдиндан айтиб бериш билан шуғулланадиган сохта фан.

«КИМ АСЛИДА КИМ?»

Штирлиц бирпас хайрон бўлиб қолди: шу мавсумда боғда булбул сайрарди. Ҳаво совук, осмон кўкимтир, тева-рак-атроф баҳор келишидан дарак бериб, нозик акварелни¹ эслатиб турса-да, ерни қалин қор босиб ётарди. Унда хали тунда эрийдиган қорга хос ним кўкиш ранг йўқ эди.

Кекса дарахтларнинг йўғон танаси қорайиб турарди; боғдан янгигина музлатилган балиқ иси келарди. Ҳар кўк-ламдаги каби арча-ю тоғ теракларнинг чириган хазонлари ифори хали сезилмаса-да, сукунат босган қоп-қора боғда булбул дам чертиб-чертиб, дам чуруллаб – минг бир оҳангда хониш қиларди.

Штирлиц бувасини хотирлади. Серсокол, бароқ қош чол қушлар билан тиллашарди. У читтакларни алдаб чақирарди-да, сўнг дарахт тагида ўтириб, узок вақт митти қанотли жонзотлардан нигоҳини узмасди. Бундай кезларда қариянинг кўзлари ўзи парвона бўлаётган қушларники каби жавдирар, табиатнинг ажиб. Мўъжизалари ҳам ундан мутлақо ҳадиксирамасди.

– Чур-чур-чур-р-р! – қушчаларга тақлид қилиб ҳуштак чаларди бобо.

Читтаклар эса бетиним сайраб, унинг овозига ишонч билан жавоб қайтаришарди.

Қуёш ботди, қора дарахтларнинг танаси оппоқ қор устига бир текисда гунафшаранг соя ташлади.

«Бечора совуқда қотиб қолмасайди, – ўйларди Штирлиц, шинелига² яхшилаб ўраниб, уйга қайтаркан. – Унга

¹ Акварель (французча: aquarelle, асли лотинча: aqua – сув) – рассомлик санъатида ишлатиладиган бўёқ ва шу бўёқ билан бажарилган ранг-тасвир асари.

² Шинель (русча) – махсус матодан тикиладиган, махсус бичимдаги пальто.

ёрдам ҳам бера олмайсан: булбул зоти борки, одамларга ишонмайди».

Штирлиц соатига каради: роппа-роса етти.

«Ҳозир келади, – ўйлади Штирлиц. – У доим вақтида келарди. Ҳеч ким кўрмаслиги учун станциядан ўрмон оркали ўтиб келишини ўзим тайинлаган эдим унга. Ҳечкиси йўқ. Кутиб тураман. Бу ер гўзал жой, кутиш ҳам гашт...» Бу жосусни Штирлиц доимо шу ерда, кўл бўйидаги уйда қабул қиларди. Бу яширин уй жуда қулай, теварак-атроф тинч, одамлар кўзидан пана, қуюк эманзорда жойлашган. У СС¹ обергруппенфюрери² Полни бомбардимон пайтида ҳалок бўлган «Опера» раққосаларининг болалари ихтиёридаги бу дала ҳовлини сотиб олиш учун пул ажратишга кўндираман деб уч ой овора бўлди. Бола фақирлар жуда баланддан келдилар. СС ва СД³ хўжалик сиёсатига жавобгар бўлган Польш Штирлиц таклифини рад қилаверди. «Ақлингизни едингизми, – деган эди у, – кичикрок бир уйни ижарага олинг. Бунчалик зеб-зийнатга интилиш нимаси? Биз пулни бўлар-бўлмасга исроф қила олмаймиз! Шундай қилсак, бутун уруш оғирлигини зиммасига ортган миллатга нисбатан хоинлик қилган бўламиз».

Штирлиц бу ерга ўз бошлиғи – хавфсизлик хизматининг сиёсий махфий кузатув хизмати бошлиғи, ўттиз тўрт ёшли СС бригаденфюрери⁴ Вальтер Шелленбергни⁵ олиб келишга мажбур бўлди. Гўзалликнинг кадрига етадиган, жуда идрокли ва оқил одам бўлган Шелленберг жиддий айғоқчилар билан суҳбат қилиш учун бундан яхшироқ жойни топиш қийин эканлигини дарҳол фаҳмлади. Дала

---

¹ СС (немисча: SS — қўриқлаш қўшинлари) — Германия фашистларининг ташкилоти, фашист тузумининг бош таянчларидан бири. Нюрнбергдаги халқаро ҳарбий трибунал СС ни жиноятчи ташкилот сифатида эътироф қилган.

² **Обергруппенфюрер** (немисча: *Obergruppenführer*) — фашистлар Германиясида СС қўшинлари генерали.

³ СД — (немисча: SD — хавфсизлик хизмати) — Германия фашистларининг ташкилоти — СС нинг таркибий қисми.

⁴ **Бригаденфюрер** (немисча:) — нацистлар Германиясида СС қўшинида махсус юқори даражали унвон. Ҳозирги вақтда генерал майор унвонига тўғри келади.

⁵ **Вальтер Фридрих Шелленберг** (1910-1952) — нацистлар Германиясидаги СС бригаденфюрери, генерал. Ташқи разведка хавфсизлик хизматининг раҳбари.

ҳовли қалбаки шахслар номига сотиб олинди ва Робер Лей номидаги халқ кимё корхонасининг бош муҳандиси Бользен деган киши ихтиёрига ўтди. У катта маош ва яхши овқат эвазига қоровул ёллади. Ана шу Бользен деган кимса СС штандартенфюрери¹ фон Штирлицнинг ўзи эди.

... Дастурхон тузаб бўлгач, Штирлиц қабул қилгични кўйди. Лондон хушчақчақ бир кунни эшиттирарди. Америкалик Глэн Миллер оркестри² «Қуёшли водий серенадаси» фильмидан мусиқа асарини ижро этарди. Бу фильм Гиммлерга³ маъқул тушиб, Швециядан унинг бир нусхаси сотиб олинган эди. Шундан бери бу тасмани Шаҳзода Альбрехтштрассе ертўласида, айникса, махбусларни сўроқ қилиш мумкин бўлмаган тунги бомбардимон пайтларида тез-тез томоша қилиб турардилар.

Штирлиц кўнғироқ чалиб, қоровулни чақирди ва у келгач, деди:

– Бугун сиз шаҳарга, бола-чақаларингиз олдига боришингиз мумкин. Эртага эрталаб соат олтига етиб келинг, агар мен ҳали жўнаб кетмаган бўлсам, аччиқ, иложи борича, аччиқ қаҳва дамлаб берасиз...

«АЛЕКСГА.

Берлиндан.

Февраль ойида Шарқий фронтдаги рўшिनларнинг сон ва жанговар гуруҳлари тўғрисида маълумот.

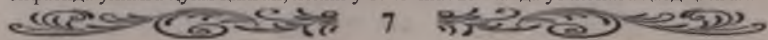
1. «Курландия»: қўшинлари гуруҳи – 20 та, қўшилма сони – 232 минг киши, жанговар таркиб – 110 минг киши.

2. «Шимол»: қўшинлари гуруҳи – 28 та, қўшилма сони – 384 минг киши, жанговар таркиб – 141 минг киши.

¹ **Штандартенфюрер** (немисча: *Standartenführer*) – Фашистлар Германияси Қуроли кучларининг СА ва СС ходимларининг унвони. Ҳозирги вақтда полковник унвонига тўғри келади.

² **Оркестр** (французча) – мусиқа асарини биргаликда ижро этадиган турли хил чолғу асбоблари йиғиндиси ва шу асбобларни чалувчи мусикачилар жамоаси

³ **Генрих Луйтпольд Гиммлер** (1900-1945) – нацистлар Германияси ва партиясининг асосий раҳбарларидан бири. СС рейхфюрери, Ички ишлар рейхминистри, Империя хавфсизлиги бош бошқармаси раҳбари лавозимларида фаолият юритган. Нюрнбергдаги халқаро харбий трибунал уни асосий жиноятчи сифатида улимга ҳукм қилган, лекин у 1945-йил 23-майда ўз жонига қасд қилган.

3. «Висла» –37: қўшилма сони – 527 минг киши, жанговар таркиб – 141 минг киши.

4. «Марказ»: қўшинлари гуруҳи – 43, қўшилма сони – 413 минг киши, жанговар таркиб – 191 минг киши

5. «Жануб» – 35: қўшилма сони – 449 минг киши, жанговар таркиб – 143 минг киши, умумий сони – 865 минг киши.

Умумий жанговар таркиб – 2 миллион 5 минг киши.

Манбаси – захира қўшин подполковниги,

ЮСТАС»

«АЛЕКСГА

Венадан

Мазмуни – 01. 02. 1945-йилга келиб захира қўшинининг сони:

а) захира таркиби, тарбияланувчилар ҳам қўшилганда 546 минг киши.

б) ўқув-ҳарбий қисмларининг доимий таркиби – 147 минг киши.

в) ҳарбий мактаблар ва курслардаги курсантлар – 113 минг киши.

г) госпиталларда даволанаётганлар – 650 минг киши.

д) ландвер¹ қисмлар – 205 минг киши.

е) гарнизон² қисмлар – 18 минг 500 киши.

ж) бошқа хизмат ва ҳарбий қисмлар – 143 минг киши

з) ҳисобга олинмаган шахсий таркиб – 310 минг киши

Жами – 2 миллион 132 минг 800 киши.

Манбаси – Қўшилмалар бирлашган қўмондонлиги стенографи³

ШВАРЦ»

¹ Ландвер (немисча) – XIX– XX асрларда Германия, Пруссия, Австро-Венгрия, Швейцарияда ҳарбий хизматни ўтамаган, лекин фавкулудда ҳолатларда қўшинга чақирилувчи ёшлар ва истеъфодаги ҳарбийлар.

² Гарнизон (французча: garnison – таъминламок; куроллантирмок) – истехком ёки калъада доимий ёки вақтинча турадиган ҳарбий қисмлар мажмуи.

³ Стенография (юнонча: stenos – тор, сиқик, қисқа ва графин) – қисқартирилган тезкор ёзиш усули ва шундай ёзув; алоҳида қисқа белгиларнинг мавжудлиги, сўз унсур (қисм)ларини қисқартириш ёки ёзмай ташлаб кетиш, сўзлар ва сўз бирикмаларини қўшиб ёзиш стенографиянинг асосий белгиларидир. Стенографчи – тезкор ёзувчи котиб.

«АЛЕКСГА

Олинган хужжатлардан шундай хулоса чиқариш мумкинки, 1945-йил январда Германия саноати:

Ўқ-дориларни 1941-йилдагига қараганда уч марта кўп; қурол-аслаҳаларни 1941-йилдагига қараганда икки марта кўп; танкларни 1941-йилдагига қараганда етти марта кўп; самолётлар 1941-йилдагига нисбатан уч марта кўп; кемаларни 1941-йилдагига нисбатан бир ярим барабар кўп ишлаб чиқарган.

Манбаси – режалаштириш масалалари бўйича рейхсканцлер¹ Шпеер ёрдамчисининг котиби.

ГРЕТТА»

«АЛЕКСГА

Копенгагендан

Кеча Испания байроғи остидаги яхтага² юқори унвонли икки СД зобити ўтирди. «Мовий осмон» деб аталган яхта Стокгольмга йўл олди. СД зобитлари қўлида муҳандис-гидрологлар³ хужжати бор. Уларни полиция бошлиғи Шиллебург кузатиб қолди.

Манбаси – порт карантин⁴ хизмати

ЗИГФРИД»

«АЛЕКСГА.

Мюнхендан.

РХСА⁵ маҳаллий бўлимига юқори мансабли СС зобит-

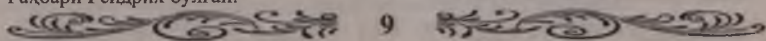
¹ **Рейхсканцлер** (немисча: Reichskanzler – империя раҳбари канцлери) – ҳукумат раҳбари. 1871-1918-йиллар ва 1919-1945-йилларда Германияда ҳукумат раҳбари шундай номланган.

² **Яхта** – спортда ёхуд саёҳат учун ишлатиладиган кичикрок кема.

³ **Гидролог** (гидро.. + юнонча: logos – таълимот) – Ер юзидаги сувларни, уларнинг буғланишини, қайта сувга айланишини, сингишини ва бошқа хусусиятларини ўрганадиган фан мутахассиси.

⁴ **Карантин** – 1) касаллик тарқалмаслиғи учун вақтинча ажратиб изоляциялаб кўйиш; 2) юқумли касал тарқалган жойдан келган кишиларни, кема ва молларни медицина кўригидан ўтказиш пункти (бу ерда шу маънода).

⁵ **РХСА** (немисча: Reichssicherheitshauptamt – империя хавфсизлик хизматининг бош бошкармаси) – 1398-145-йилларда фаолият юритган бу ташкилот Германия фашистлар партиясининг хавсизлик хизмати – СДнинг таркибида бўлган. Бу ташкилот марказий разведка, контрразведка ва катагонлар билан шуғулланган. Раҳбари Гейдрих бўлган.

лари ўз машиналарида келиб туришади. Бу ерда улар бошқа машиналарга, кўпинча француз ва америка автомобилларига ўтириб, Швейцарияга жўнайдилар. Кеча кун бўйи бешта ана шундай машина Швейцарияга жўнаб кетди.

Манбаси – чегара ҳудуди автомобилларига техник хизмат кўрсатувчи уста

АНЖЕЛА».

«АЛЕКСГА.

Лейтцигдан.

Банк ҳар куни савдо учун Испания банкларига – уларнинг аниқ номини ҳали билолганимизча йўқ – каттагина суммада пул жўнатмоқда. Партиянинг оддий аъзолари ёки уларнинг хотинлари 100 000 маркадан то 400 000 маркагача пул топширмақдалар. Аниқланган маълумотларга қараганда, бу пуллар уларники бўлиши мумкин эмас.

Манбаси – банк газначиси

ТОМАС».

Совет айғокчисининг раҳбари – Алексга етиб келган бу маълумотларнинг ҳаммаси, иложи борича, синчиклаб қайтадан текширилди. Қайта текшириш натижасида олинган хабарларнинг тўғри эканлигини исботлади. Шундан сўнг улар танишиб чиқиш учун ДМҚ¹ аъзоларига жўнатилади.

Махфий кузатув хизмати раҳбари яқин кунлар ичида ғоятда мураккаб топширик олишини тўғри тахмин қилган эди, чунки жуда қизиқ, хийла чалқаш, кўп жиҳатлари ноаник бир манзара рўй бераётган эди.

– Ҳар эҳтимолга қарши, – деди у ўз котибига, – радио билан боғланинг. Улар Юстас учун махсус эшиттириш тайёрласинлар. Аниқ ҳеч нима дейилмасин – топширикни кутсин. Негадир мен топширикни у бажарса керак деган ишончдаман. Ҳа, фақат угина бажара олади ва бу унга берилган энг сўнгги топширик бўлса керак деган умиддаман.

¹ ДМҚ – Давлат Мудофаа кўмитаси.

– Сиз қандай фикрдасиз, пастор¹, инсонда инсонийлик хусусияти кўпми ёки ҳайвонийлик хусусиятими?

– Ўйлайманки, инсонда униси ҳам, буниси ҳам баб-баравар.

– Бундай бўлиши мумкин эмас.

– Фақат шундай бўлиши мумкин.

– Йўқ, бундай эмас.

– Акс ҳолда бу хусусиятлардан бири аллақачон устун чиккан бўларди.

– Руҳий дунёни иккиламчи ҳисоблаб, пасткашликни далил қилиб олгансизлар деб бизга таъна қиласиз. Руҳий дунё, ҳақиқатан ҳам, иккиламчидир. Руҳий дунё моддий хамиртурушдай ўсиб чиқади.

– Хўш, ўша хамиртурушингиз нима?

– Шухратпарастлик. Уни сиз фахш деб атайсиз, мен эса уни хотинлар билан ётиш ва уларни севишдан иборат соғлом истак деб атайман. Бу – ўз ишингизда биринчи бўлишга қаратилган соғлом интилиш. Бундай интилишсиз инсониятнинг бутун тараққиёти тўхтаб қолган бўлар эди. Инсоният тараққиётини тўхтатиш учун черков озмунча куч сарфламади. Черковнинг қайси даври ҳақида гапираётганимни тушунаётган бўлсангиз керак?

– Ҳа, ҳа, албатта, биламан у даврни. Жуда яхши биламан у даврни, аммо яна бошқа нарсани ҳам биламан. Сизнинг инсонга нисбатан муносабатингиз билан инсонга нисбатан фюрер тарғиб қилаётган муносабат ўртасида фарқ йўқлигини ҳам кўрмоқдаман.

– Шундайми?

– Шундай. У инсонга иззат-нафсини қондирмоқчи бўлган шайтон деб қарайди. Соғлом, кучли, ўзи учун ҳаёт маконини босиб олишни истаган шайтон деб қарайди.

– Сиз қанчалик ноҳақлигингизни тасаввур қилмаёт-

---

¹ Пастор (лотинча: *pastor* – *чўпон*) – протестант черковининг руҳонийси. Православ ва католик руҳонийларидан фарқ қилиб, у валинеъмат ҳисобланмайди, алоҳида ибодат кийими киймайди, оддий кишилардек ҳаёт кечиради.

гандирсиз, чунки фюрер ҳар бир немисга оддий шайтон эмас, балки малла соч шайтон деб қарайди.

– Сиз эса умуман ҳар бир инсонни шайтон ҳисоблайсиз.

– Мен инсон нимадан пайдо бўлган бўлса, ўша деб ҳисоблайман. Инсон эса маймундан келиб чиккан. Маймун эса асл моҳияти билан ҳайвондир.

– Бу масалада сиз билан келишолмаймиз. Сиз инсоннинг маймундан келиб чикқанлигига ишонасиз, аммо бу жониворнинг қайси туридан келиб чикқанлигини кўрмагансиз ва ўша маймун сизнинг қулоғингизга бу хусусда ҳеч нима деб пичирлаган эмас. Буни ўзингиз сезиб-пайкаб турган эмассиз ва бундай қилолмайсиз ҳам. Ҳа, сиз бунга ишонасиз, чунки бу ишонч сизнинг маънавий дунёнгизга мос.

– Ҳўш, инсонни мен яратдим, деб худо қулоғингизга пичирлаган эдими?

– Албатта, менга ҳеч ким ҳеч нима деган эмас, инчунун, Худо борлигини сизга исбот қилолмайман ҳам. Буни исбот қилиб бўлмайди, бунга фақат ишониш мумкин. Сиз маймунга ишонсангиз, мен худога ишонаман. Сиз маймунга ишонасиз, чунки бу ишонч сизнинг маънавий дунёнгизга мос, мен эса худога ишонаман, зеро бу менинг маънавий дунёмга мос.

– Шу жойда сиз қартани бошқача чийладингиз. Мен маймунга ишонмайман. Мен инсонга ишонаман.

– Маймундан келиб чиккан инсонга денг. Сиз инсон қиёфасидаги маймунга ишонасиз, мен эса инсон вужудидаги Худога ишонаман.

– Худо ҳар бир инсонда мавжуд деб ўйлайсизми?

– Албатта.

-- Фюрер вужудида ҳамми? Геринг¹, Гиммлерда-чи?

– Сиз мушкул савол бердингиз. Биз сиз билан инсон табиати ҳақида суҳбат қиляпмиз. Албатта, бу ярамастарнинг

¹ Герман Вильгельм Геринг (1893-1945) – Нацистлар Германиясида Гитлернинг меросхўри. 1939-1945-йилларда Германия пиёда қўшинлари генерали; ҳарбий ҳаво куролли кучлари генерали, генерал-поковниги, генерал-фельдмаршали; Буюк Германия империясининг фельдмаршали каби юқори лавозимларда фаолият юритган. Нюрнбергдаги халқаро ҳарбий трибунал уни жиноятчи сифатида ўлимга ҳукм қилган, лекин у 1946-йил 16-мартда ўз жонига қасд қилган.

хар бири вужудида гуноҳга ботган пари изини топиш мумкин. Лекин, афсуски, уларнинг табиати шафқатсизлик, нафс, бўҳтон, аблахлик, зўравонлик қонунларига шунчалик бўйсуниб кетганки, амалда инсонийликдан асар ҳам қолмаган. Аммо мен дунёга келган инсон, албатта, маймун авлоди бўлишдек тавқи лаънатга дучор эканлигига ишонмайман.

– Нега маймун авлоди бўлиш тавқи лаънат экан?

– Мен ўз тилимда гапираётирман.

– Бинобарин, маймунларни йўқ қилиш ҳақида илоҳий қонун чиқариш керак экан-да?

– Йўқ, ҳожати бўлмаса керак.

– Сиз доим илоҳий баҳоналар топиб, мени қийнаган масалаларга жавоб беришдан қутулиб қолмоқдасиз. Сиз «ҳа» ёки «йўқ» деб жавоб бермаётирсиз, имон кидирган ҳар бир киши эса аниқликни яхши кўради, бинобарин, у «ҳа» ёки «йўқ» деб жавоб беришни афзал билади. Сизда «ҳа» деган сўзнинг «ҳа, йўқ», «йўғ-э», «ундай бўлмаса керак» каби ва бошқа иборавий кўринишлари мавжуд. Шу сабабли мен сизнинг усулингиздан эмас, балки кўпроқ амалиётингиздан чўчиб қолдим.

– Сизга менинг амалиётим ёкмас экан. Тушунарли... Шунга карамай, сиз амалда концлагердан¹ менинг олдимга қочиб келгансиз-ку. Хўш, буни қандай бир-бирига боғлаш

---

¹ **Концлагерь** (концентрацион (*лотинча: concentratio* – бирор нарсанинг тўпланиши. *Con* – бирга + *centrum* – марказ) – бир жойга тўплаш, йиғиш; тўпланиш, йиғилиш) лагерь сўзининг қисқартмаси) – давлат, сиёсий режим ва бошқаларнинг ҳақиқий ёки гумон қилинган душманларини мажбурий ажратиб қўйиш учун мўлжалланган лагерь. Концлагерь оддий қамоқхоналар, ҳарбий асирлар учун ва қочоқлар лагерларидан фарқли равишда, уруш, кескинлашган сиёсий кураш даврида махсус декрет асосида тузилган. Дастлабки концлагерьлар Кубадаги озодлик кўзғолонлари бошларида (1895-йилда) испанлар томонидан; инглиз-бурлар уруши (1899-1902-йилларда) вақтида инглизлар томонидан, Россияда ХКС нинг «Қизил террор ҳақида» қарори (1918-йил сентябрь) асосида ташкил қилинган. Тоталитар режим шароитида махсус мақсад ва оммавий қатагон вақтида лагерларнинг номи ўзгартирилган. Фашистлар Германиясида концлагерь – оммавий давлат террори ва геноцид қуроли бўлиб, у босиб олган мамлакатларда тарқалган. Гитлерчи фашистлар шу мамлакатларнинг миллионлаб тинч аҳолисини, ҳарбий асирларни, немис ватанпарварларини концлагерьда қийнаб улдиришган. Бухенвальд, Заксенхаузен, Освенцим, Майданек, Треблінка ва бошқа концлагерьларда 10 миллиондан ортиқ собиқ СССР, Польша, Франция, Бельгия, Нидерландия, Чехословакия, Югославия, Руминия, Венгрия ва бошқа мамлакатларнинг аҳолиси йўқ қилинган.

мумкин?

– Бу сизнинг, ҳар бир кишида илоҳийлик ва маймунлик хусусиятлари мавжуд деган фикрингизни яна бир марта исбот қилади, холос. Агар менда фақат илоҳийлик хусусиятлари мавжуд бўлганда, мен сизга мурожаат қилмаган бўлар эдим. Унда қочмас эдим, жаллодлар қўлида ўлиб кетаварардим, уларда инсонийлик хиссини уйғотиш учун бир чаккага урсалар, иккинчисини ҳам тутиб турардим. Мабодо сиз уларнинг қўлига тушиб қолгудек бўлсангиз, иккинчи чаккангизни тутиб турардингизми ёки муштдан ўзингизни олиб қочардингизми?

– Иккинчи чаккани тутиб туриш деганингиз нима ўзи? Сиз яна рамзий ривоятни немисларнинг мавжуд давлат машинасига кўчираётирсиз. Ривоятда чаккани тутиб бериш бошқа гап. Юқорида айтганимдек, бу ривоят инсон орномусининг ифодасидир. Аммо иккинчи чаккангни тутасанми ё йўқми деб суриштириб-нетиб ўтирмай иш кўрадиган машина остига тушиб қолиш – бошқа гап мутлақо... Меъёр жиҳатдан, ўз ғояси моҳияти билан ор-номуси бўлмаган машина остига тушиб қолиш деган гап бу... Инчунун, машинага, йўлда ётган тошга ёки олдингизни тўсиб турган деворга жонзотга қилган муомалани қилмайсиз, албатта.

– Пастор, маъзур тутасиз, – балки, бу нарса сизнинг сирингиздир, аммо фрау¹ Айзенштадтнинг менга айтишича... Эҳтимол, у нотўғри айтгандир-у, шу сабабли сизга бу саволни беришга ҳаққим йўқдир... Ҳалиги, сиз бир вақтлар гестапода бўлганмисиз?

– Сизга нима ҳам дейишим мумкин? Ҳа, у ерда бўлганман...

– Тушунарли. Бу масала сиз учун кўнгилсиз бўлганлиги сабабли у ҳақда гапирмоқчи эмассиз. Аммо, пастор, сизнингча, уруш тамом бўлгач, кавмингиз сизга ишонмай қўймасмикин?

– Гестапода ўтирганлар озмунчами?

– Пасторни гестаподан қайтиб чиқмаган маҳбуслар

---

¹ Фрау (немисча: Frau – хоним) – немис тилида гаплашувчи мамлакатларда турмушга чиққан немис аёлларга шундай мурожаат қилишади.

камераларига айғоқчи сифатида киритганлар деган миш-мишни қавмларингизга етказишса-чи? Сизга ўхшаб гестаподан қутулиб қолганлар миллиондан битта-иккита-ку... У чоғда қавмингизнинг сизга ишониши қийин бўлса керак... Хўш, ана шунда ҳақиқат-у адолатни кимларга тарғиб қила оласиз?

– Албатта, инсонга шу каби усул билан таъсир этиладиган бўлса, истаган одамни нобуд қилиб юбориш мумкин. Шундай ҳол юз берса, менинг аҳволим танг бўлиши тайин гап.

– Хўш, унда нима бўлади?

– Ундами? Рад этиш лозим. Иложи борича, рад этаман, кулоқ солгунларича рад этавераман. Кулоқ солмай қўйсалар – тирик мурдага айланди деяверинг. Тирик мурдага дейсизми? Демак, жонли одам бўлиб қолаверар экансиз-да?

– Худога аён у ёғи. Қолсам қолавераман-да.

– Сизнинг динингиз одамнинг ўз жонига қасд қилишига қарши-ку?

– Шунинг учун ҳам мен ўз жонимга қасд қилмайман.

– Тарғиб қилиш имкониятидан маҳрум бўлгач, нима қиласиз?

– Тарғиб қилсам ҳам, эътикод-имонимга содик қолавераман.

– Нима сабабдан ўзингиз учун бошқача йўлни, масалан, ҳамма билан бирга меҳнат қилиш йўлини тасаввур қила олмайсиз?

– Сиз «меҳнат қилиш» деб нимани назарда тутасиз?

– Ақалли, илм-фан қасрини курмоқ учун тош ташишни.

– Агар илоҳиёт¹ факультетини битирган киши жамиятга тош ташиш учун керак бўладиган бўлса, сиз билан гаплашиб ўтиришимнинг асло ҳожати йўқ экан. У чоғда, концлагерга қайтиб бориб, крематорийда² кул бўлганим маъкул.

– Мен «борди-ю» деган маънода савол беряпман,

¹ **Илоҳиёт** – Оллоҳ ва дин ақидалари ҳақидаги диний таълимотлар мажмуи.

² **Крематория** (лотинча: crematorium – cremare – ёқмоқ) – кремация қилинадиган бино ёки печь. **Кремация** (лотинча: cremare – ёқмоқ, куйдирмоқ) – жасадни юқори температурали махсус печда куйдириш.

холос. Мени сизнинг қандай тахмин қилишингиз – дейиш мумкинки, фикрингизнинг бўлажак мажмуи қизикгирмоқда.

– Қавмга дин ақидаларини тарғиб қилувчи воизни бекорчи ва муттаҳам деб ўйлайсизми? Буни меҳнат деб ҳисобламайсизми? Сизнинг тушунчангизда фақат тош тапиш иш бўлса, менинг фикримча, руҳонийлик меҳнати бошқа истаган меҳнатга тенг бўлибгина қолмай, айна вақтда алоҳида, муҳим меҳнатдир.

– Мен ўз ихтисосим бўйича журналистман ва ёзган нарсаларим немислар томонидан ҳам, черков томонидан ҳам қораланган.

– Уларни черков оддий бир сабаб учун қоралаганки, сиз инсоннинг ўзини нотўғри талқин этгансиз.

– Мен инсонни талқин қилган эмасман. Мен Бремен ва Гамбург ертўлаларида яшаган ўғри ва фоҳишалар оламини ёритганман. Гитлерчилар давлати уни олий ирққа нисбатан жирканч бўхтон деб атаган бўлса, черков инсонга нисбатан бўхтон деб билди.

– Биз ҳаёт ҳақиқатидан кўрқмаймиз.

– Йўқ, кўрқасиз! Мен шу одамларнинг черковга қатнашга уринганлигини, черков эса уларни кўксидан итарганини кўрсатгандим; уларни қавмлар ҳайдаганлар, пастор эса қавмларга қарши чиқолмасди.

– Албатта, қарши чиқолмасди. Мен сизни ҳақиқат учун қоралаётганим йўқ. Ҳа, ҳа, сизни ҳақиқатни кўрсатганлигингиз учун қоралаётганим йўқ. Инсоннинг истиқболи масаласида фикримиз бир-бирига тўғри келмаяпти.

– Пастор, бераётган жавобларингизга кўра сиз пастор эмас, балки сиёсатчига ўхшаб кетаётганингизни сезмаяпсизми?

– Сиз мендаги ўзингизга маъқул томоннигина пайқаяпсиз. Каминада фақат бир томонни ташкил этувчи сиёсий қиёфани кўрмоқдасиз. Худди шу тариқа логарифм¹ чизгичини мих қоқадиган нарса деб ҳисоблаш мумкин. Тўғри,

¹ Логарифм (лотинча: logos – муносабат, нисбат + arithmos – сон, миқдор) – асос деб аталадиган муайян сонни даражага кўтарганда, берилган (керакли) сонни ҳосил қилиш мумкин бўлган даража кўрсаткичи.

логарифм чизғичи билан миҳ қоқиш мумкин, унда маълум ҳажм ва оғирлик бор. Аммо бундай қилиш унинг ўнинчи ё йигирманчи функцияси дейиш тўғри бўлиб, аслини олганда, логарифм чизғичи фақат миҳ қоқишга эмас, балки ҳисоблашга мўлжалланган.

– Пастор, савол берсам, сиз унга жавоб бериш ўрнига вужудимга миҳ қоқяпсиз. Сиз ғоятда усталик билан мени савол берувчидан жавоб қайтарувчига айлантириб юборяпсиз. Сиз мени ҳақиқат изловчидан шаккокка айлантиряпсиз. Хўш, нега сиз жангда иштирок этиб туриб, ундан ташқаридаман дейсиз?

– Буниси тўғри: мен жангдаман, ҳақиқатан ҳам, уруш ичиданман, аммо урушнинг ўзига қарши курашмоқдаман.

– Сиз манфаатпарастлардай баҳслашаркансиз.

– Мен манфаатпараст билан баҳслашяпман.

– Бинобарин, сиз менга қарши ўз кулолим билан курашишингиз мумкин экан-да?

– Мен бунга мажбурман.

– Кулок солинг... Қавмингиз манфаатини кўзласангиз, менинг дўстларим билан алоқа боғлашингизни истар эдим. Сизга манзилни бераман. Мен ўз ўртоқларим манзилини сизга ишониб топшираман... Пастор, гуноҳсиз бандаларни сотмасиз деб ўйлайман...

– Яна бошладингизми! Мен сизга айтдим-ку, ахир..

* * *

Штирлиц магнитофон тасмасига ёзилган бу баҳсни тинглаб бўлиши биланоқ ўридан туриб, дераза ёнига борди. У кечагина пастордан ёрдам сўраган, ҳозир эса тиржайганча ўз овозига кулок солиб, коньяк ичиб, хумор билан чекиб ўтирган кишининг кўзига қарашни истамасди.

– Пасторникида тамаки танқисмиди? – сўради Штирлиц орқасига ўгирилмай.

У бутун деворни эгаллаган катта дераза ёнида туриб, ҳовлида қарғаларнинг нон талашаётганини кузата бошлади: уй қоровули икки ҳисса озик-овқат оларди, у қушларни жуда севарди. Штирлицнинг СДдан эканлигини қоровул билмас-

ди ва бу бинонинг савдо корчалонларига¹ қарашли эканлигига ишончи комил эди: бу ерга бирорта аёл келмасди, эркаклар йиғилганда эса суҳбатлари осойишта ўтар, тўйимли ва лаззатли таомлар тортиларди, кўпроқ америка ичимликлари ичиларди.

– Ҳа, у ерда тамакисиз қийналдим... Чол жуда эзма экан, каминанинг эса тамакисиз жони бўғзига келди...

Бу айғокчининг исми Клаус эди. Уни икки йил аввал ишга жалб қилганлар. Тўғриси, ўзи келган: собик мусахҳих² асабни қитикловчи воқеаларнинг гувоҳи бўлишни истарди. У суҳбатдошини ўзининг самимий ва кескин фикрлари билан қуролсизлантириб, жуда устомонлик билан иш кўрарди. Унга иш самарали ва тез битиши учун истаган нарсани гапириш рухсат этилганди. Штирлиц Клаусни кузатаркан, танишган кунларидан бошлаб унинг қанчалик даҳшатли одамлигига борган сари кўпроқ ишонч ҳосил қиларди.

«Балки, у касалдир? – бир куни Штирлиц хаёлига шундай фикр келди. – Сотқинлик иштиёқи ҳам ўзига хос касаллик. Шуниси қизиқки: Клаусдек аблаҳ Ломброзонинг³ ҳам хаёлига келган эмас – у мен учратган ҳар қандай жиноятчилардан ҳам даҳшатлидир, аммо кўринишидан одобли ва ёқимлилигини айтмайсизми...»

Штирлиц столча ёнига қайтди, Клаус қаршисига ўтириб, жилмайиб қўйди.

– Хўш? – сўради у. – Демак, чолнинг алоқа боғлаб беришига ишонасизми?

– Хотиржам бўлинг, бу ҳал қилинган масала. Мен кўпроқ зиёлилар ва руҳонийлар билан ишлашни яхши кўраман. Одамнинг ўзини-ўзи ўлимга маҳкум этаётганини кузатиш жуда маза-да. Баъзан бирортасига: «Тўхта! Аҳмоқ! Қаерга кетяпсан?!» – дегим ҳам келиб ҳолади.

– Йўқ, бундай қилиш ярамайди, – деди Штирлиц, – оқилона иш бўлмайди.

¹ Корчалон (форсча) – тадбиркор.

² Мусахҳих (арабча; тўғриловчи, тузатувчи; имзо қўйган) – нашриёт ва типографияларда китобни нашр қилишдан олдин тўғрилаб чикувчи; корректор.

³ Ломброзо Чезаре (1835-1909) – италиялик психиатр ва криминалист.

– Сизда ковурилган балик топилмайдими, мабодо? Баликсиз ўлиб қолай деяпман. Ҳар ҳолда, фосфор¹-да. Асаб хужайраларига зарур...

– Мен сизга энг яхши баликни тайёрлаб кўяман. Қанақасини маъкул кўрасиз?

– Ёғлироғини яхши кўраман...

– Тушунарли... Қаернинг балиғи бўлсин? Ўзимиз-никими ёки...

– «Ёки», – кулди Клаус. – Ватанпарварликка зид бўлса ҳам, Америкада ёки Францияда тайёрланган озиқ-овқат-у ичимликлар таъбимга мос келади...

– Мен сиз учун бир қути чинакам француз сардиналарини² тайёрлаб кўяман. Зайтун ёғида зираворлар солиниб қовурилганидан... Ғиж-ғиж фосфор... Айтгандек, мен кеча сиз ҳақдаги маълумотларни кўриб чиқдим...

– Унга бир мартагина кўз кирини ташлаш учун нималар бермасдим...

– Йўқ, унчалик қизик эмас... Сиз гапираётганингизда, кулаётганингизда, жигар оғришидан нолиётганингизда – кўпроқ таассурот олади киши, бунинг устига, жуда мураккаб операцияни амалга оширганингизни эсласа, таассуроти ундан ҳам кучли бўлади... Сизнинг устингиздаги маълумот материаллар эса зерикарли: рапорт ва чақимчиликдан иборат. Ҳаммаси аралаш-қуралаш: сизнинг бошқалар устидан қилган чақимчиликнингиз, бошқаларнинг сизнинг устингиздан чақимчилиги... Йўқ, унча қизикарли эмас... Бошқа жиҳатдан қизик: мен бир нарсани санаб чиқдим, сизнинг рапортларингиз бўйича, ташаббусингиз билан тўқсон етти киши камокқа олинган экан... Аммо ҳаммаси сиз ҳақингизда лом-мим демаган. Уларни гестапода бошлаб сўроқ қилишганларига қарамай бирорталари тилга олмаган...

– Нимага гапиряпсиз буларни менга?

¹ **Фосфор** (юнонча: phosphoros – нурафшон, нур сочадиган < phos – ёруғлик + phoros – олиб борувчи) – Менделеев даврий системасининг В гуруҳига мансуб кимёвий элемент; ок, қизил ва қора рангда буладиган, суюкланиш температураси ва бошқа баъзи хоссаларига кўра ўзаро фаркланувчи, кимёвий фаол металлмас модда (ўғит, гугурт ишлаб чиқаришда, металлургияда, органик синтезда қўлланади).

² **Сардина** – селъларга мансуб майда балик.

– Билмадим... Таҳлил қилишга уриняпман чоғи... Ўз уйидан сизга жой берган кишиларни кейинчалик қамоққа олиб кетганларида изтироб чекканмисиз ҳеч?

– Ўзингиз нима деб ўйлайсиз?

– Билмадим.

– Ким билади дейсиз... Мен улар билан яккама-якка олишувга киришарканман, ўзимни дев деб билган бўлсам керак. Мени кураш қизиқтиради... Кейинчалик уларнинг бошига нималар тушиши қизиқтирмайди. Ахир кейинчалик ўзимизнинг ҳолимиз нима кечади, ўшанда бошқалар ачинармикан?

– Буниси ҳам тўғри, – қўшилишди Штирлиц.

– Биздан кейин қиёмат-қойим бўлмайдими. Одамларимизни айтмайсизми: қўрқок, пасткаш, зикна, чақимчи кишилар. Ҳар бири, беистисно ҳар бири. Куллар орасида озод бўлиш мумкин эмас... Бу ҳақ гап. Шундай экан, куллар орасида энг озод киши бўлиб юрган яхши эмасми? Мен шу йиллар мобайнида руҳий жиҳатдан батамом озодликка эришдим...

– Кулоқ ролинг, ўтган куни кечкурун пасторникига ким келган экан? – деб сўради Штирлиц.

– Ҳеч ким...

– Тўққизга яқин...

– Янглишяпсиз, – жавоб берди Клаус, – ҳар ҳолда, сиз номингиздан ҳеч ким келгани йўқ, у ерда ёлғиз ўзим эдим.

– Балки, пастор ҳузурига келгандир... Одамларим юзини кўришолмабди.

– Пасторнинг уйини назорат қилиб турганмидинглар?

– Албатта. Муттасил... Демак, чолнинг сиз учун ишлашига имонингиз комилми?

– Ишлайди. Умуман олганда, мен ўзимни нотик, доҳийдек ҳис этаман. Одамлар менинг иродам, фикрлаш мантиғим олдида бўйин эгадилар...

– Майли. Яшанг, . Клаус. Аммо мақтанчоқликда ҳаддан ошиб кетманг. Энди, ишга ўтайлик... Яширин кулбамизда бир неча кун яшаб турасиз... Чунки кейинроқ жиддий бир ишга киришишингиз керак, бу иш менинг соҳамга

тааллукли эмас...

Штирлиц ҳақиқатни айтганди; бугун гестаподаги ҳам-касблари Клаусни бир ҳафтага бериб туришни сўрагандилар: Кёльнда икки рус «пианиночиси» камоқка олинган эмиш. Улар иш пайтида, радиоаппарат устида қўлга тушганлар. Улардан гап олиш кийин бўлибди, шунинг учун улар ётган камерага тузукрок одамни киритиш керак экан. Бу ишга Клаусдан устасини топиш қийин. Штирлиц Клаусни топишга ваъда берганди.

– Кулранг жилд ичидан бир варақ қоғоз олинг-да, – деди Штирлиц, – мана буларни ёзинг: «Штандартенфюрер! Мен ғоятда чарчадим. Ҳеч ҳолим қолмади. Мен астойдил ишладим, ортик дош беролмайман. Дам олишим керак...»

– Нимага керак бу? – сўради Клаус хатга имзо чекаркан.

– Бир ҳафтача Инсбрукка бориб келсангиз ёмон бўлмас деб ўйлайман, – жавоб берди Штирлиц унга бир даста пулни узатиб. – У ерда казинолар¹ ишлаб турибди ва ёш кизлар илгаригидек чанғи учиб юрибдилар. Шу хат бўлмаса, сизни бир ҳафталик лаззатли кунларга сазовор этолмайман.

– Раҳмат, – деди Клаус, – лекин пулим анчагина...

– Кўп бўлса зарар қилмас. Нима дейсиз, а? Ёки зарарми?

– Йўғ-э, зарари бўлмас, – кўнди Клаус, пулни шимининг орқа чўнтагига соларкан. – Ҳозир сўзакни² даволаш анча қиммат эмиш... – шундай деб кулиб юборди у.

– Яна бир эсланг: сизни пасторникида ҳеч ким кўрмадими?

– Эслашнинг ҳожати йўқ – ҳеч ким...

– Мен ўз одамларимизни ҳам назарда тутяпман.

– Умуман, агар одамларингиз чолнинг уйини кузатиб турган бўлсалар, кўрган бўлишлари ҳам мумкин. Лекин ундай эмасдир-ов. Ҳар ҳолда, мен ҳеч кимни учратмадим...

Штирлиц бундан бир ҳафта олдин ҳозир пастор Шлаг яшаётган кишлокдан маҳбусларни ҳайдаб ўтиш спектаклини

¹ **Казино** – ғарб мамлакатларида мавжуд бўлган қиморхона, кўнгил очиш уйлари.

² **Сўзак** (*форсча*) – жинсий алоқа қилиш оқибатида келиб чиқадиған, сийдик йўллари ва жинсий аъзолар яллиғланишидан иборат юкумли таносил касаллиги;

уюштириш арафасида Клаусни махбуслар сингари кийинтирганини эслади. Ўшанда, бир ҳафта бурун Клауснинг қиёфаси қандайлигини ҳам эслади: унинг кўзларида очиқкўнгиллик ва жасурлик аломатлари чакнаб турарди. У ўйнаши лозим бўлган роль руҳига киришга улгурганди. Вазият тақозоси билан Штирлиц ҳам у билан бошқача муомала қилганди, чунки машина ўриндиғида, ёнгинасида авлиё бир одам ўтирарди – унинг юзи шунчалар ёқимли, овози шунчалар ғамгин, сўзлари дона-дона эдики, асти қўяверасиз.

– Бу хатни сизнинг янги истикоматгоҳингизга бораётганимда йўл-йўлакай ташлаб кетамиз, – деди Штирлиц. – Яна бир хат ёзинг, пасторга, яна шубҳаланиб юрмасин. Уни ўзингиз ёзишга уриниб кўринг. Мен сизга халакит бермайман, яна қаҳва дамлаб келаман.

У қайтиб келганда, Клаус кўлида қоғоз тутиб ўтирарди.

– «Софлик ҳаракатни назарда тутади, – кулимсираб ўқий бошлади у, – ишонч замини курашдир. Бутунлай ҳаракат қилмай туриб, софликни тарғиб қилиш – хоинлик: қавмларга ҳам, ўз-ўзига нисбатан ҳам хоинликдир. Инсон нопоклиги учун ўзини ўзи кечириши мумкин, аммо авлодлар – ҳеч вақт кечирмайди. Шу боисдан, қўл қовўштириб ўтирганим учун мен ўзимни кечиролмайман. Ҳаракатсизлик хоинликдан беш баттардир. Мен жўнаб кетдим. Ўзингизни оқланг. Худонинг ўзи мададкор бўлсин сизга». Хўш, қалай? Тузукми?

– Қойил. Қани, айтинг-чи: ўз ролингизни ўзингиз ўйнаяпсизми?

– Албатта. Мен минг йиллардан бери барҳаётман, чунки у ёхуд бу киши билан ишлар эканман, ўз ролимни ўзим ўйнайман: қаршингизда турган кишини эмас, ўзимга ҳам номаълум бўлган бошқа кишини: қўққисдан намоён бўладиган, чиройли, довюрак, кучли киши ролини ўйнайман...

– Сиз ёзувчилик қилиб кўрганмисиз?

– Йўқ. Агар мен ижод қилолсам сизларга хизмат... – Клаус тўсатдан жим бўлди ва билдирмай Штирлицга назар ташлади.

– Гапираверинг, тентаквой... Орамизда яширадиган гап

йўк-ку. Агар ёзишни билсам, сизларга хизмат килармидим демокчи эдингиз-а?

– Шунга ўхшаш.

– Шунга ўхшаш эмас, – уни тузатди Штирлиц, – худди шундай демокчи эдингиз. Ёки йўкми?

– Ҳа, тўғри.

– Яшанг. Менга ёлғон гапиришнинг ҳожати бўлмаса керак? Ҳеч ҳожати йўк. Олинг, вискини¹ ичинг, жўнаймиз. Коронғи тушди, ҳадемай учиб келиб қолсалар керак.

– Борадиган уйимиз узоқдами?

– Ўрмонда, ўн чақиримча келади. У ер жимжит, эртагача уйқуни олаверасиз...

Машинага ўтиришгач, Штирлиц сўради:

– Собиқ канцлер² Брюнинг ҳақида ҳеч нарса демадимми?

– Мен сизга берган ҳисоботда – дарҳол дами ичига тушиб кетди деб ёзганман-ку. Сўраб-суриштираверишдан эса чўчидим...

– Тўғри қилгансиз... Швейцария ҳақида ҳам ҳеч нарса демадимми?

– Лом-мим демади.

– Майли. Бошқа томондан ёндашамиз бўлмаса. Душманга ёрдам беришга кўнибдими – муҳими шу. Оббо, пастор тушмагур-э!

Штирлиц Клаусни нақ чаккасидан отди. У, фильмларда кўрсатилганидек, нега ва кимнинг номидан ўлдираётганини айтгани ҳам йўк. Улар иттифоқчилар авиацияси учиб келганида кўл киргоғида тургандилар. Бу ер кириш тақиқланган ҳудуд эди-ю, лекин қоровуллар назорат қилиш жойи – буни Штирлиц аниқ биларди – икки чақирим нарида жойлашганди. Самолётларнинг товуши остида тўппончанинг овози эшитилмасди. Илгари балиқчилар учун ўрнатилган бетон супачадан Клауснинг тўғри сувга ағдарилишини ва супача устида ҳеч қандай қон изи қолмаслигини олдиндан мўл-

¹ **Виски** (инглизча: whisky – оби ҳаёт) – ўткир алкоғолли ичимлик (ҳажмга кўра спирт миқдори 40-50 %). Асосан Англия ва АҚШда тарқалган.

² **Канцлер** (немисча:) – баъзи мамлакатларда олий давлат лавозими ва шу лавозимдаги амалдор.

жаллаб отганди у. Аслини олганда эса бунинг ахамияти йўқ эди: кечалари ёмғир аралаш қор ёғарди, шунинг учун ҳам худуддаги бетон супачада қон бўлиши унчалик хавфли эмасди. Мутлақо хавфли эмасди десак аниқроқ бўлади.

Клауснинг овози чикмаёқ, худди тошдек сувга ағдарилди. Штирлиц Клаус тушган жойга тўппончасини ҳам улоқтириб юборди (асаби дош бермаганлиги сабабли ўзини ўзи ўлдирган деган тахмин замини тайёр эди, хатларни эса Клауснинг ўзи ёзган), кейин қўлқопини ечиб, ўрмон оркали ўз машинаси томон йўл олди. «Ан Дорфгача» қирқ чақирим. Пастор Шлаг ўша ерда истиқомат қиларди. Штирлиц ўз ҳисобича бир соатдан кейин унинг олдида бўлади, у ҳаммасини олдиндан белгилаганди, ҳатто вақтни далил-у исбот қилиб кўрсатишгача...

«ЮСТАСГА

Немисларнинг Фарб элчилари. Билан Стокгольмдаги учрашуви ҳақида сизга нималар маълум: агар маълум бўлса, аниқ нималар? Риббентроннинг¹ ходими Кляйст ҳақида қандай маълумот беришингиз мумкин?

МАРКАЗ»

«МАРКАЗГА.

Менимча, немисларнинг Фарб билан жиддий тарзда учрашувлари ҳозирча мумкин эмас. Гитлернинг буйруғига биноан СС рейхсфюрери Гиммлер, иттифоқчилар билан алоқа боғлашга журъат этган ҳар бир хоин ўлимга маҳкум этилажак, деб эълон қилган. Доктор Кляйст гестапонинг Таиққи ишлар вазирлигидаги одами. Аниқланишича, илгари Фарб билан ҳеч қандай жиддий алоқаси бўлмаган. Унинг Стокгольмга қилган сафари баённома масаласи билан боғлиқ ва мендаги маълумотларга қараганда – иттифоқчилар билан алоқа боғлаш юзасидан ҳеч қандай топшириқ олган эмас.

ЮСТАС».

¹ Иоахим Риббентрон (1893-1946) – фашистлар Германиясининг ташқи ишлар вазири (1938-1945). Немис фашистларининг бош ҳарбий жиноятчиларидан бири сифатида Нюрнбергдаги Халқаро ҳарбий трибунал ҳукмига кўра қатл этилган.

... 1945-йилнинг январиди руслар Краковга кириб борган ва жуда синчиклаб миналаштирилган шаҳарни омон сақлаб қолганларидан кейин, Кальтенбруннер¹ ана шу қасд олиш хужжати бўйича килинадиган ишларни амалга оширишга жавобгар гестапо² шарқий бошқармасининг раҳбари – Крюгерни ҳузурига олиб келишларини буюрди.

Кальтенбруннер генералнинг салобатли юзига тикилганча узоқ вақт индамай турди, кейин аста сўради:

– Ўзингизни оқловчи – фюрерни³ ишонтира оладиган бирорта объектив далилингиз борми?

Бесўнақай, аммо кўринишидан очик кўнгилли Крюгер бундай саволни кутган ва унга жавоб ҳам тайёрлаб қўйганди. Аммо у бир тўда ҳис-туйғуларни изҳор этишга мажбур бўлди: СС ва партиядоги ўн беш йиллик хизмати давомида актёрлик санъатини ҳам эгаллаб олганди. Ўзини бутунлай оқлаш мумкин бўлмаганидек, саволга ҳам дарҳол жавоб қайтариш керак эмаслигини Крюгер яхши биларди. У юриштиришида ҳар вақт ва ҳар ерда бир чизикдан чиқмасди, ҳатто уйда ҳам бутунлай бошқа одам бўлиб қолишини англади. У яна бир нарсани сезди: баъзан тунда уйғониб кетиб, кўзи юмуқлигича сукунатга кулоқ солиб етарди: назарида, ана шу қоронғи хонада ҳам кимдир совуққонлик ва вазминлик билан муттасил кузатиб тургандек туюларди. Авваллари баъзан хотини билан суҳбатлашарди, суҳбатлашганда ҳам тунда, пичирлашиб гаплашарди, лекин махсус техника ривож топиши билан – Крюгер эса бундай техниканинг

¹ Эрнст Кальтенбруннер (1903-1946) – фашистлар Германиясида СС империя хавфсизлик бош бошқармасининг раҳбари, Ички ишлар вазири, Полиция генерали, СС кўшинларининг генерали каби лавозимларда ишлаган. Нюрнберг суд жараёнида асосий ҳарбий жиноятчи деб топилган ва суд ҳукмига кўра 1946-йил 16-октябрда қатл этилган.

² Гестапо (немисча: «Geheime Staatspolizei» – давлат махфий полицияси) – бу ташкилот 1933-1945-йилларда фашистлар Германиясининг давлат махфий полицияси бўлган. Нюрнбергдоги халқаро ҳарбий трибунал томонидан жиноятчи ташкилот сифатида эътироф қилинган ва тарқатиб юборилган.

³ Фюрер (немисча: Führer – доҳий) – национал-социалистлар доҳийси, Гитлернинг фашистлар Германиясидаги унвони.

муваффақиятларини бошқалардан кўпроқ биларди – баъзан хаёлига келадиган фикрларни бутунлай гапирмайдиган бўлди, ҳатто хотини билан ўрмонда сайр қилиб юрганида ҳам индамасди ёки майда-чуйдалар ҳақида гапирарди, чунки марказда бир чақирим ёки ундан ҳам наридаги гапларни ёзиб олувчи аппарат ихтиро қилинганга ўхшарди, назарида.

Шундай қилиб, у аста-секин ўзгара борди. Аввалги Крюгер бутунлай ғойиб бўлиб, унинг ўрнига ҳаммага таниш ва ташқи кўриниши мутлако ўзгармаган киши киёфасида ҳеч кимга таниш бўлмаган, ҳақиқатни айтиш у ёқда турсин, ҳатто ўйлашга ҳам журъат этолмайдиган янги киши пайдо бўлганди.

– Йўқ, – жавоб қайтарди Крюгер, қошини чимириб, ичдан жўшиб келган хўрсинишини аранг босиб, – ўзимни оқлашга етарли далил йўқ... Бўлиши ҳам мумкин эмас. Мен – аскарман, уруш урушлигича қолади, мен ўзимга енгиллик берилишини кутмайман.

У ўз ролини аниқ ижро этарди. У бир нарсани яхши биларди – ўзига нисбатан қанчалик бераҳм бўлса, Кальтенбруннер кўлидаги қурол шунчалик ўтмаслашади. Ов итини куённинг қочиши қутуртиради-да, ахир. Агар куён қочмай, оёғини кўтариб ётиб олса, итлар нима қилишини Крюгер билмасди, албатта, аммо ССдаги муносабатларни аниқ биларди. У ўзини ўзи қанчалик қораласа, қаршилиқ кўрсатмай, айбни зиммасига олса, Кальтенбруннер (ёки унинг ўрнида кимки бўлмасин) шунчалик юмшайди.

– Хотинчалиш бўлманг, – деди Кальтенбруннер тамаки тутатар экан, шунда Крюгер ўз хатти-ҳаракати бутунлай тўғрилигини тушунди: у ўзига ўзи қойил қолди. – Муваффақиятсизлик яна такрорланмаслиги учун ҳаммасини ўйлаб кўриш лозим.

– Обергруппенфюрер, айбим чексизлигини тушунаман. Лекин штандартенфюрер Штирлицни тинглаб кўришингизни истардим. У бизнинг операциямиздан тўла хабардор бўлиб, ҳаммаси астойдил ва синчиклаб тайёрланганлигига гувоҳлик бериши мумкин, – деди Крюгер.

– Штирлицнинг операцияга қандай алоқаси бор эди? –

деди Кальтенбруннер елкасини кисиб. – У кузатувдан, Краковда бошқа масалалар билан шуғулланган бўлса.

– Унинг Краковда йўқолган ФАУ¹ билан шуғулланишини билардим, ammo қайтиб келгач, рейхсфюрерга ёки сизга ишни қандай бажарганимиз ҳақида ахборот берар деган умидда, операциямизнинг икир-чикирларигача таништиришни ўз бурчим деб билдим. Мен сиздан қўшимча кўрсатмалар кутдим, лекин ҳеч нима олмадим.

– Бу операция билан танишиши лозим бўлган кишилар рўйхатида Штирлиц бормиди?

– Билмадим.

Кальтенбруннер котибини чақириб, унга деди:

– Марҳамат қилиб, олтинчи бошкармадан Ўтрилиц «Шварцфайер» операциясини амалга оширувчилар рўйхатида киритилган эканми ёки йўқми, шуни билиб келинг.

Котиб чиқиб кетгач, Штирлицни жуда барвақт зарбага рўпара қилаётганини тушуниб, Крюгер орқага чекинди.

– Ҳамма айб менинг ўзимда, – сўзини давом эттирди у бошини эгиб. – Мабодо, Штирлицни жазолайдиган бўлсангиз, мен каттик изтиробда қоламан: у содик курашчи сифатида ҳурматга сазовор. Мени оклаш мумкин эмас, мен ўз айбимни фақат жанг майдонида қон билан ювишим мумкин.

– Бу ерда душманларга қарши ким курашади?! Меними?! Бир ўзим-а?! Ватан ва фюрер учун фронтда ҳалок бўлишдан осон нарса йўқ! Бу ерда, бомбалар остида яшаб, бадбахтлар уруғини қуритиш мушкулроқ! Бу ерда фақат жасорат эмас, ақл ҳам керак! Ўткир ақл керак, Крюгер!

Крюгер фронтга жўнатилмаслигини дарҳол фаҳмлади. Фронтга жўнатилишдан даҳшатлироқ жазо йўқ. Рус ўқлари ёғилиб тургани учун эмас – фронтда у командирлик лавозимида бўлади, балки бошқа сабаблар туфайли даҳшатли: қўшин зобитлари СДнинг собиқ ходимларини қанчалик ёқтирмаслигини жуда яхши билади. Улар СД ходимларини

---

¹ Фау-1, Фау-2 – Иккинчи жаҳон уруши йилларида Германияда ишлаб чиқилган, снаряд отувчи махсус қирувчи самолёт.

партия суди ёки ҳарбий трибуналга¹ рўпара қилиш учун баҳона излардилар – ана унда раҳм-шафкат кутиш амри маҳол, фронт конунлари – ўлим конунларидир...

Котиб эшикни астагина очиб, бир неча юпка ҳужжатлар жилдини Кальтенбруннер столи устига қўйди. Кальтенбруннер ҳужжатларни варақлаб, ҳайрон бўлгандек «ҳм-ҳм» деб қўйди, кейин:

– Раҳмат. Энди Штирлиц Краковдан қайтиб келгач, раҳбарлар ҳузурига кирганми, мабодо кирган бўлса, кимнинг ҳузурига, марҳамат қилиб шуни аниқланг. Сухбат пайтида у қандай масалалар устида тўхтаганлигини ҳам билинг.

– Мен ҳар эҳтимолга қарши аниқладим буни, – жавоб берди котиб. – Йўқ, Штирлиц қайтиб келиши биланок Москва учун ишлаётган хабар етказувчини аниқлашга киришиб кетган...

Краковда абвер² полковниги Бергминг ўзини фронтга жўнатишни сўраб генерал Нойбут билан қилган суҳбатни яширинча эшитгани Крюгернинг ёдига тушди. У худди ўшани такрорламоқчи бўлди; Кальтенбруннер ҳамма шафқатсиз кишилар сингари ғоятда таъсирчан одам-ку, деган фикр йилт этиб ўтди хаёлидан.

– Обергруппенфюрер, ҳар қалай, мени фронтга юборишни сўрайман сиздан.

– Хотинчалиш бўлманг, ўтиринг, – деди Кальтенбруннер. – Бугун дам олишингиз мумкин, эртага эса операция ҳақида ҳаммасини батафсил ёзиб берасиз. Кейин сизни қаерга юборишни ўйлаб кўрамиз... Одам кам, иш эса кўп, Крюгер. Ҳа, иш ниҳоятда кўп...

Крюгер кетгач, Кальтенбруннер котибни чакириб, шундай деди:

– Штирлицга тегишли кейинги икки-уч йил ичидаги ҳамма маълумотларни тўплаб беринг, аммо Шелленберг

---

¹ **Трибунал** – ҳарбий суд.

² **Абвер** (немисча: *Abwehr* – мудофаа, химоя) – Веймар республикаси ва нацистлар Германиясининг разведка (жосуслик) ва контрразведка билан шуғулланувчи ташкилоти (органи). 1919-1944-йилларда амалда бўлган.

билмасин буни. Ваҳима кўтарилмасин: Штирлиц қимматли ходим ва жасур одам, унинг устидан шубҳа туғилмасин. Бу шунчаки ўртоқларча ўзаро текшириш, холос. Ҳа, айтгандек, Крюгер ҳақида буйруқ тайёрланг: биз уни Прага гестапоси бошлиғининг ўринбосари қилиб жўнатамиз – у ер иш қайнаган жой...

15. 02. 1945 (20 : 30)

Штирлиц бугун барвақт бўшаб, шаҳзода Альбертштрасседан Наэнга жўнашни мўлжаллаб қўйди: у ерда, ўрмондаги йўл туташ жойда Паулнинг кичкинагина емакхонаси бор. У ерда бундан бир йил мукаддам, беш йил аввалгидек, Паулнинг ўгли оксок Томас қандайдир йўллар билан гўшт топиб, доимий мижозларини қарам солинган димлама, ҳеч бўлмаганда, қуён гўшти солинган лавлаги димламаси билан меҳмон қиларди.

Бомбардимон бўлмаган пайтлар бу ерда урушдан асар сезилмасди: худди аввалгидек, радиола¹ ўйнаб турар ва Бруно Варнке босиқ овоз билан «Ох, Могельзедаги ажойиб дамлар...» деган қўшиқни айтарди.

Лекин Штирлиц барвақт бўшашга улгурмаганди. Унинг ҳузурига гестапонинг тўртинчи бўлимидан Холтофф кириб, бундай деди:

– Ҳеч нарсага тушунолмайдиган қолдим. Ё мендаги маҳбус ақлдан озган ёки уни сизларга – махфий кузатув хизматига ўтказиб юборишим керак, чунки инглизлар радио орқали нималарни вайсасалар, у ҳам худди шундай вайсайди нукул.

Штирлиц Холтофф хонасига кириб, ўтган куни Ванзееда маҳаллий гестапо қамоққа олган астрономнинг² жазавали жавобларини тинглаб, соат еттигача қолиб кетди. У

¹ **Радиола** (лотинча: radiare – нур чиқармоқ, таркатмоқ) – радиоприёмник ва электр патсфон деталлари бирга қўшилган радиоаппарат.

² **Астроном** (юнонча: astronomia < astron + nomos – конун) – осмон jismlari, умуман коинот тузилиши ва тараккиётни ўрганувчи ва тадқиқ қилувчи мутахассис.

Ўзи ёзган варақаларини тарқатиб юрган экан. Варақаларда хар хил матнлар ёзилганди. Холтофф Штирлицнинг олдига улардан бир жилдини суриб қўйди. Штирлиц ўқувчилар дафтарида юлиб олинган варақларни бир-бир кўздан кечира бошлади. «Немислар! Кўзингизни очинг! Акдан озган бошлиқларимиз бизни ўлимга маҳкум этмоқдалар! Бутун дунё бизга лаънатлар ўқимокда! Урушни тугатинг! Таслим бўлинг!» Аксарияти шундай мазмунда, бошкалари қисқарок эди. «Бизни савдони бошлиқлар бошқармоқда. Йўқолсин Гитлер! Яшасин тинчлик!»

Полга миҳлаб қўйилган курсида ўтирган астроном аламзадалик билан ҳамон жазавага тушиб бақирди.

– Мен чидолмайман! Йўқ! Йўқ! Чидолмайман! Мен яшашни истамайман! – тушундингизми, йўқми?! Бари – тузумларнинг барчаси менга бир пул! Мен ортиқ тоқат қилолмайман! Сизларнинг сўқир аҳмоқлигингиз жонимдан тўйдириб юборди.

– Варақа ёз деб ким буюрди сенга? – паст овозда тагин сўроққа тутди Холтофф. – Бу аҳмоқликка ёлғиз ўзинг ботинолмасдинг. Сенга бу матнни ким берди? Сен буларни бегона одам буйруғи билан ёзгансан, тўғриси айт! Қайси душман билан тил топишдинг? Қачон ва қаерда?

– Мен ҳеч ким билан тил топишганим йўқ! Мен, ҳатто ўзимга ўзим сўзлашга қўрқаман! – бақирарди астроном. – Наҳотки, сизларда кўз бўлмаса? Умрингиз тугаганини тушунмаяпсизлар! Сиз ҳамиша миллат учун яшаётганингизни пеш қилиб келардингиз-ку! Шундай экан, йўқолинг! Миллатнинг қолган-кутган қисмига ёрдам қилинлар! Сизлар бечора болаларни ўлимга маҳкум этмоқдасиз! Сиз касалсиз! Ҳокимиятни қўлига олган нокас тентаклар! Қорнингиз тўқ, устингиз бут, еганингиз олдингизда-а, қиммат тамаки чекасиз, хуштаъм қаҳва ичасиз! Қорни тўқнинг қорни оч билан неча пуллик иши бор, бизга қулдай муомала қилмай, яшашга имкон беринг! – у тўсатдан жим қолди ва чаккасидаги терни артиб, паст овозда гапини тугатди: – ёки шу ернинг ўзида, ожизлигим ва сиз аллақачон подага айлантиришга улгурган миллатнинг калтабинлигини кўриб жинни

бўлиб қолмасимдан бурун, мени ҳозирнинг ўзида тезроқ ўлдириб қўя қолинглар...

– Тўхтанг, – деди Штирлиц. – Бакириб-чакириш билан ҳеч нарсага эришиб бўлмайди. Сизда аниқ таклифлар борми?

– Нима? – қўрка-писа сўради астроном.

Штирлицнинг хотиржам овози, унинг шошилмай, сал табассум билан сўзлаш одати астрономга бошқача таъсир қилди: у камокхонада ётган пайтида дағдаға-ю калтакларга ўрганиб қолганди, бунга киши тез кўникади, лекин унутиши қийин кечади.

– Мен аниқ таклифларингизни сўраяпман. Болалар, аёллар, чолларни қандай қутқарайлик. Танқид қилиш-у заҳар сочишдан осони йўқ. Оқилона ҳаракат дастурини кўрсатиш қийинроқ.

– Мен астрологияни¹ рад этаман, – анчагина ўйлагач, аста жавоб берди астроном, – аммо астрономия² олдида тиз чўкаман. Мени Килда кафедрадан³ маҳрум этдилар...

– Ҳали шунинг учун заҳар сочяпсанми, итвачча?! – бақирди Холтофф.

– Шошилманг, – деди Штирлиц норози кифада, – бақирманг... Марҳамат, давом этинг...

– Биз қуёш безовталанаётган йилда яшамокдамиз. Протуберанцлар⁴ портлаши, қуёш энергиясининг жуда катта қўшимча массасининг ажралиши сайёраларга ва юлдузларга, кичик бир заррачани ташкил этган инсониятга таъсир этмоқда...

– Сиз, афтидан, – унинг гапини бўлди Штирлиц, – қандайдир тақвим ўйлаб топдингизми? Шунинг учун асабингиз

¹ **Астрология** – қадим вақтларда кенг тарқалган, юлдузларнинг ўрнашишига қараб кишиларнинг тақдирини олдиндан айтиб бериш билан шуғулланадиган сохта фан.

² **Астрономия** (*юнонча*: astronomia < astron + nomos – қонун) осмон jismlари, умуман қонун тузилиши ва таракқиёти тўғрисидаги фан.

³ **Кафедра** (*юнонча*: kathedra – ўриндик, курси) – олий ўқув юртларида бир ёки бир неча ўзаро яқин фанлар бўйича иш олиб борувчи профессорлар, ўқитувчилар ва илмий ходимларнинг ташкилий бирлашмаси ва шу бирлашма жойлашган хона.

⁴ **Протуберанц** (*лотинча*: protuberо – буртмоқ) – қуёш гардиши яқинида осмон саҳнида қузатиладиган чўгланган газ булути.

бузукми?

– Таквим – бу исбот этилмаган ғаройиб кашфиёт. Йўқ, мен ўзим ўртага ташлаган оддий, мутлақо оддий гипотезадан келиб чиқмоқдаман: у ҳам бўлса, ер юзида яшовчи ҳар бир жониворнинг коинот ва қуёш билан ўзаро алоқадорлигидир... Бу алоқадорлик ватаним тупроғида бўлаётган воқеаларни аниқроқ ва оқилона тушуниб олишимга ёрдам бермоқда...

– Сиз билан шу мавзуда батафсил суҳбат қилиш ғоятда кизиқтиради мени, – деди Штирлиц. – Дўстим ҳозир камерага қайтиб, икки кун дам олишингизга рухсат берар деб ўйлайман, кейин бу суҳбатга қайтамиз.

Астрономни олиб кетишгач, Штирлиц шундай деди:

– У маълум даражада шуурсиз, ахир, ўзинг кўрмаяпсанми? Ҳамма олим, ёзувчи, артистлар ўзига яраша шуурсиз. Улар билан алоҳида йўл тутиш керак, чунки ўзлари ўйлаб топган хаёлий оламларида яшайдилар. Бу тентакни касалхонамизга экспертизага¹ жўнат. Ҳозир бизда жиддий иш кўп, бунақанги масъулиятсиз, эҳтимолки, истеъдодли маҳмадоналар билан ўраллашиб ўтиришга вақт йўқ. Агар ҳозир тинчлик пайти бўлганда биз уни қамоқхонага жўнатардик, у ерда тезгина одам қилардилар; кейинчалик эса институт ёки кафедрада ишлаб, рейх² ва миллат манфаати йўлида хизмат эта бошларди... Ҳозир эса...

– Лекин унинг гаплари Лондон радиосидаги инглизнинг ёки Москва билан оғиз-бурун ўпишган ижтимоий-демократиянинг гаплари-ку?

¹ **Экспертиза** (французча: expertise – тажрибали; синалган) – кийин ёки чигал масалани ечиш ва ҳал қилиш учун мутахассислар иштирокида уюштирилган текшириш, шундай текшириш ўтказувчи мутахассислар ҳайъати.

² **Рейх** (немисча; империя.) – бу атама «Уч подшолик» ҳақидаги урта асрларнинг мистик таълимотидан олинган. Ушбу таълимот немис миллий адабиётида кенг қўлланилган. Биринчи рейх ўрта асрларда ҳукм сурган немис халқларининг «Муқаддас Рим Империяси» ҳисобланган. Унинг асосчиси Оттон I бўлган ва у 1806-йилга қадар ҳукм сурган. Иккинчи рейх 1871-йилда асос солинган ва 1918-йилда амалий жиҳатдан (юридик жиҳатдан эмас) тугатилган. Учинчи рейх Биринчи Жаҳон урушидаги мағлубиятдан кейин руҳи кўтарилган ва революциялардан ҳосил бўлган янги миллий Германия бўлиши керак эди ва у минг йил яшаши керак эди. Нацистлар бу терминни машҳур публицист Мелерен ван ден Брук томонидан нашр этилган «Учинчи рейх» китобидан бевосита олишган эди.

– Одамзот радиони тинглаш учун ихтиро этган. У ҳам тинглаган-да. Йўқ, бу жиддий нарса эмас. Бизни, хуфияларни, бу нарса қизиқтирмайди. У билан бир неча кун кейин учрашиш мақсадга мувофиқ: у ростакам олимми ёки оддий бир ақлдан озган одамми – шуни аниқлаш керак, холос. Агар жиддий олим бўлиб чиқса, унга яхши ҳақ бериб тоғга жўнатилишини илтимос қилиб Мюллер ва Кальтенбруннер ҳузурига қирамиз, ўша ерда ишлайверсин – илм-фанимизнинг гуллари ҳозир тоғда яшаяпти-ку, тепадан бомба ёғилиб турмаса, ош-нон бўлса, қарағайзорда шинамгина уйи бўлса, маҳмадоналикни дарҳол ташлайди. Шундай эмасми?

Холтофф кулиб қўйди:

– Тоғда уйи, ош-нони бўлса, бомба ёғилмай турса, ким маҳмадоналик қиларди дейсиз?..

Штирлиц диққат билан Холтоффга тикилди, Холтофф унинг қарашига дош беролмай кўзини олиб қочгунча, безовталаниб столдаги қоғозларни жойдан жойга олиб қўя бошлагунича қараб тураверди ва шундан кейингина ўзининг ёш касбдошига қараб самимий, очиқ кўнгиллик билан кулиб қўйди...

* * *

«Фюрер ҳузурдаги кенгаш стенограммаси¹.

Ҳозир бўлганлар Кейтель², Йодль, Ташқи ишлар вазирлигининг вакили Хавель, рейхслейтер³ Борман⁴, СС рейхсфюрери олий кўмондонлигининг вакили, СС

¹ **Стенограмма** (стено.. + *юнонча*: *грамма* – ёзув, ёзув белгиси) – оғзаки нутқни коғозга сўзма-сўз ёзиб олиш; стенографик усул билан ёзиб олинган матн.

² **Кейтель Вильгелм** (1882-1946) – нацистлар Германиясининг генерал-маршали. 1938-1945-йилларда Германия Куролли кучлари олий кўмондонлигининг бошлиғи. Ишғол этилган ҳудудларда ҳарбий асирлар ва тинч аҳолини оммавий қиргин қилган. Германияни сўзсиз таслим бўлиши тўғрисидаги ҳужжатга имзо чеккан. 1946-йил 16-октябрда Нюрнберг судининг ҳукми асосида ҳарбий жиноятчи сифатида қатл этилган.

³ **Рейхслейтер** (*немисча*: *Reichsleiter*; империя раҳбари) — нацистлар партиясининг асосий лавозимларидан бири. 1933-1945-йилларда мавжуд бўлган.

⁴ **Мартин Борман** (1909-1945) – фашистлар Германиясининг давлат арбоби ва сиёсий раҳбарларидан бири. Фашистлар партиясининг девонхонасининг раҳбари (1941-1945), Гитлернинг шахсий котиби (1943-1945) каби юқори лавозимларда ишлаган. 1945-йил 2-майда ўз жонига қасд қилган.

обергруппенфюрери Фегеляйн¹, саноат вазири Шпеер², шунингдек, адмирал³ Фосс, учинчи ранг капитани Людде – Нейрат, адмирал фон Пунктамер, адъютантлар⁴, стенограф аёллар.

Борман. Ким ўзи хадеб у ёқдан бу ёққа юрган? Халакит берапти! Жаноби ҳарбийлар, иложи бўлса, секинроқ.

Пунктамер. Полковник фон Беловдан Италиядаги Люфтваффенинг⁵ аҳволи тўғрисида маълумот беришни сўраган эдим.

Борман. Уни айтаётганим йўқ. Ҳамма баравар гапиряпти, шунинг учун жонга тегадиган шовқин-сурон бўляпти.

Гитлер. Менга халакит бермаяпти бу. Жаноби генерал, Курляндиядаги⁶ шу кунгача бўлган ўзгаришлар харитага киритилмабди.

Йодль. Фюрерим, сиз эътибор бермабсиз: мана, бугун эрталабгача бўлган ўзгаришлар.

Гитлер. Харитадаги ҳарфлар жуда майда экан. Раҳмат, энди кўрдим.

Кейтель. Генерал Гудериан⁷ дивизияларимизни⁸

---

¹ Ганс Георг Отто Герман Фегеляйн (1906-1945) – фашистлар Германиясининг ҳарбий арбобларидан бири. СС қўшинларида группенфюрер ва генерал-лейтенант бўлган. Ева Баруннинг синглисига уйланган. Гиммлернинг Гитлер қароргоҳидаги шахсий вакили ҳисобланган.

² Альберт Шпеер (1905-1981) – Фашистлар Германияси давлат арбоби. Гитлернинг шахсий архитектори. Курол-яроғ ва ҳарбий саноат вазири.

³ Адмирал (голландча: *admiraal* ёки арабча: *амир ул-бахр* – денгиз ҳокими, қўмондони) – ҳарбий денгиз флотининг олий қўмондонлик таркибига бериладиган ҳарбий унвон ва шу унвонга эга бўлган шахс.

⁴ Адъютант (лотинча: *adjutans* – ёрдам берувчи) – 1) бошлиқ (командир, қўмондон) ҳузурида турли топшириқларни бажарувчи ҳарбий хизматчи (зобит).

⁵ Люфтваффе (немисча: *Luftwaffe*) – Фашистлар Германиясининг ҳарбий ҳаво кучлари.

⁶ Курляндия – Латвиянинг тарихий вилояти.

⁷ Гейнц Вильгельм Гудериан (1888-1954) – Германия Армиясининг генерал полковниги (1940), Бронотанк қўшинларининг генерал инспектори (1943), куруклик қўшинлари генерал штабининг раҳбари (1945), ҳарбий тарихчи – «Немис генералининг хотиралари» китобининг муаллифи.

⁸ Дивизия (лотинча: *divisio* – бўлим) – баъзи хорижий мамлакатларда бир неча полк ёки батальондан, турли қўшин турларининг қисм ва бўлинмаларидан таркиб топган ҳарбий қўшилма. Биринчи бўлиб дивизия XVII-асрда Францияда, XVIII-асрнинг бошларида Россияда пайдо бўлди. Ўзбекистон Республикаси Қуроли Кучларида қўшинларни дивизияга ажратиш йўқ.

Курляндиядан олиб чиқиб кетишни талаб қияпти яна.

Гитлер. Бу нотўғри режа. Русларнинг жуда ичкари-сида, Ленинграддан тўрт юз чақирим берида қолган генерал Рендулич қўшинлари қирк нафардан етмиш нафаргача рус ҳарбий бўлинмаларини ўзига жалб этиб турибди. Агар биз у ердан қўшинларимизни олиб чиқадиган бўлсак, Берлин остоналаридаги кучлар мувозанати дарҳол ўзгаради, ўзгарганда ҳам, генерал Гудериан ўйлаганидек, бизнинг фойда-мизга ўзгармайди. Курляндиядан қўшинларин олиб кетган тақдиримизда Берлин остоналаридаги ҳар бир немис ҳарбий бўлинмасига камида учта рус ҳарбий бўлинмаси тўғри келади.

Борман. Сергак сиёсатчи бўлиш керак, жаноби фельдмаршал¹...

Кейтель. Мен сиёсатчи эмасман, ҳарбийман.

Борман. Тотал уруш² асрида булар ажралмас тушун-чалардир.

Гитлер. Ҳозир Курляндияда турган қўшинларни олиб чиқишимиз учун – Либава операциясидаги тажриба инобат-га олинса – камида ярим йил керак бўлади. Бу кулгилидир. Ғалабага эришишимиз учун ихтиёримизда соат билан, ҳа, худди соат билан ўлчанадиган муддат қолган, шунда ҳам биз хомхаёлларга эмас, балки ҳаққоний далилларга асослан-моғимиз лозим. Кўзи бор, таҳлил қила биладиган, хулоса чиқара оладиган ҳар бир киши фақат биргина нарсага: якин ғалаба йўли борми-йўқми, деган саволга жавоб бериши шарт. Бунда мен бериладиган жавоб кўр-кўрона бўлмас-лигини истардим. Мен кўр-кўрона ишончга қаршиман, мен бамаъни ишончни излайман. Бир-бирига зид ғоя, интилиш, элемент ва характерлар иложсиз аҳволга тўшиб қолган

---

¹ **Фельдмаршал** (немисча: *Feldmarshall* сўздан олинган) – айрим давлатлар армияларидаги олий ҳарбий унвон. Биринчи марта XVI асрда Австрияда, XVII асрда Пруссияда жорий қилинган. Россияда 1699-йилда генерал фельдмаршалл унвони жорий этилиб, 1917-йилда бекор қилинган. Фельдмаршалл машҳур ҳарбий ва давлат арбоблари, император хонадони вакиллари ҳамда баъзи чет эл ҳарбий арбобларига берилган. Фельдмаршалл унвони Буюк Британия ва бошқа баъзи давлатларда сақланган.

² **Тотал уруш** – оммавий, жаҳон миқёсидаги уруш.

тақдирдагина бир-бировларига зарар келтирмай яшашлари мумкин: мен концентрацион камоқхоналарга камалганларни назарда тутмоқдаман, у ерда, масалан, бир уйда папа нунциялари¹, даҳрийлар ва француз радикаллари² британиялик консерваторлар³ билан апоқ-чапоқ бўлиб яшар эмишлар. Иложсизлик иттифок туғдиради. Бу – ҳеч қандай умид ва ҳеч қандай мақсади бўлмаган иложсизларнинг иттифокидир. Россия, Англия ва Американинг мақсадлари бир-бирига бутунлай зид бўлса, бизнинг мақсадимиз ҳаммамизга равшан. Улар ғоявий интилишлари ҳар хиллиги туфайли ҳаракат қилаётган бўлсалар, бизни ягона мақсад ҳаракатга келтирмоқдаки, биз унга бутун ҳаётимизни тикканмиз. Улар ўртасидаги зиддиятлар кучаяётган ва янада кучаядиган бўлса, бизнинг бирлигимиз ҳар қачонгига қараганда жипслашганки, мен бу оғир ва буюк ҳаракатнинг кўп йиллари давомида ана шу жипсликка эришиш учун куч сарфлаб келган эдим. Душманларимиз иттифоқини дипломатия⁴ ёки бошқа йўллар билан бузишга интилиш – хомхаёл. Башарти буни ваҳимага тушиш ва истикболни бой бериш деб атамасак, унда хомхаёлдан бошқа нарса эмас. Уларга ҳарбий зарба бериш билангина, иродамиз букилмас ва куч-қудратимизнинг битмас-туганмас эканлигини намойиш қилиш билангина бу иттифоқнинг инқирозини тезлаштирамызки, зафарли тўнларимиз садолари остида ер билан яксон бўлади у. Ғарб демократиясига ҳеч нарса қудратимизни намойиш қилишдан кўра кўпроқ таъсир кўрсатол-

¹ Нунций – Рим папасининг дипломатик вакили.

² Радикаллар – қисман демократик ислохотлар ўтказишни талаб қиладиган буржуа партияларининг тарафдорлари.

³ Консерватор (*лотинча*: conservator – сакловчи, ҳимоя қилувчи) – консерватизм тарафдори, эски, қолиб кетган тартибларни саклашга интилувчи шахс; мутаассиб;

⁴ Дипломатия (*французча*: diplomatie ёки *юнунча*: diploma – икки букланган қоғоз) – 1) давлатларнинг ташқи сиёсат соҳасидаги вазифаларини амалга ошириш, шунингдек, чет элда ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш соҳасидаги расмий фаолияти. Қадимда Юнонистон ва Римда тахтакач муқова ичига солинган хат элчиларга улар ваколатини тасдиқловчи ишонч ёрлиғи ёки ҳужжат сифатида тақдим этилган. Бу атама ҳозирги маънода Ғарбий Европада XVIII аср охирларидан кенг қўллана бошланган; 2) айрим шахслар, ижтимоий гуруҳлар ва шу кабиларнинг долзарб ижтимоий муаммоларни ҳал этишга, ўзаро ҳамкорликни мустаҳкамлашга қаратилган норасмий фаолияти.

майди. Бир томондан, Ғарбнинг саросимага тушиши, иккинчи томондан бизнинг зарбаларимизгина Сталинни¹ хушёр қила олади. Сталиннинг ҳозир урушни Брянск ўрмонлари ёки Украина далаларида олиб бормаётганлигини ҳам ҳисобга олинг. Унинг қўшинлари Польша, Руминия, Венгрия ҳудудида «Ватан»ларидан ташқарига бевосита чиқишлари биланок, русларнинг заифлашгани ва маълум даражада руҳи тушгани аниқ. Аммо ҳозир менинг бутун диққатим русларда ёки америкаликларда эмас. Менинг бутун диққат-эътиборим немисларда! Фақат бизнинг миллатимизгина ғалабага эришиши шарт ва эришажак! Ҳозирги кунда бутун мамлакат ҳарбий қароргоҳга айлантирилган. Бутун мамлакат деганимда Германия, Австрия, Норвегия, Венгрия ва Италиянинг бир қисми, Чехия ва Богемия протекторатларининг² кўпчилик ҳудудини, Данияни ва Голландиянинг бир қисмини назарда тутяпман. Бу – Европа маданиятининг марказидир. Бу – моддий ва маънавий кучқудрат мажмуасидир. Қўлимизга ғалаба имкони келиб тушди. Ғалабамиз учун бу имкониятдан қай даражада фойдалана олиш бизларга, ҳарбийларга боғлиқ. Сўзимга ишонаверинг – қўшинларимизнинг дастлабки қақшатқич зарбаларидан кейиноқ иттифоқчиларнинг иттифоқи барбод бўлади. Уларнинг ҳар бири ўз шахсий манфаатларини масалани стратегик жиҳатдан кўра билишдан устун кўяди. Мен ғалабамиз соатини яқинлаштириш мақсадида қуйидагиларни таклиф этаман: СС олтинчи танк қўшини Будапешт остоналарида қарши ҳужум бошлайди ва бу ҳужум, бир томондан, Австрия ва Венгриядаги миллий-ижтимоий жанубий истехкомининг мустаҳкамланишини таъминлайди, иккинчидан, русларнинг ён томон қанотига чиқишимиз учун шароит тайёрлайди. Бир нарсани ҳисобга олинг, худди ўша ерда, жанубда, Нальканижда биз етмиш минг тонна нефтга эгамиз. Нефть эса уруш томиридан оқиб турувчи қондир.

¹ Сталин (Жугашвили) Иосиф Виссарионович (1878-1953) – Собик Иттифоқнинг мустабид ҳукмдори. 1922-1953 йиллар Компартия МК бош қотиби.

² Протекторат – кучли давлатларга кучсиз давлатларни буйсундириб олиш имконини берадиган мустамлакачилик шакли.

Мен ана шу нефтни кўлдан бой беришдан кўра Берлинни топширишни маъкул кўраман, чунки бу нефть Австриянинг мустаҳкам туришини ва унинг Италиядаги миллион кишилик Кессельринг гуруҳи билан бирга бўлишини таъминлайди. Яна: «Висла» кўшинлари гуруҳи захирасини тўплаб, русларнинг иккала ён томон қанотига катъий қарши ҳужум бошлайди ва бунинг учун Померания плацдармидан¹ фойдаланади. СС рейхсфюрери кўшинлари рус мудофаасини ёриб, орқа томонга ўтиб олади ва ташаббусни ўз қўлига олади. Штеттин гуруҳи ёрдами билан улар руслар фронтини ёриб ўтадилар. Захираларни етказиб келиш Сталин учун энг жиддий масаладир. Масофанинг олислиги уни мушкул аҳволга солиб қўяди. Аксинча, масофа бизнинг тарафимизда. Берлинни ўраб турган етти қатор мудофаа чизиғи – булар эса шаҳарни амалий жиҳатдан олиб бўлмайдиган қилиб қўйган – ҳарбий санъат қонунларини бузишга ҳамда Жануб ва Шимолдан кўшинларнинг талайгина гуруҳини Ғарбга олиб ўтиш имконини беради.

Биз вақтдан ютамиз: захираларини қайта гуруҳлаштириш учун Сталинга икки-уч ой керак бўлади; кўшинларимизни кўчириш учун эса бизга беш кун кифоя. Германия масофалари эса стратегия аъъаналарини бузамиз ҳамки, бунга имкон беради.

Йодль. Бу масалани стратегия аъъаналари билан боғласак ёмон бўлмас эди...

Гитлер. Нима демокчи эдингиз, Йодль?

Йодль. Менимча, бу жуда узокни кўзлаган ва оқилона режа, аммо мен фақат биргина нарсага эътироз билдиришга журъат этаман: ана шу режанинг икир-чикирлари ҳарбий санъат аъъаналари билан боғлаб олиб борилгани маъкулмиди?

Гитлер. Гап икир-чикирлар эмас, балки бир бутун нарса ҳақида кетмоқда. Қолаверса, хусусий нарсаларни қароргоҳларда тор доирадаги мутахассислар гуруҳлари ҳал қилиши мумкин. Ҳарбийлар мустаҳкам мудофаа мушту-

¹ **Плацдарм** – ҳарбий операцияга тайёргарлик кўриладиган майдон.

мини ташкил этган тўрт миллиондан ортиқ кишига эга. Вазифа, ана шу мустаҳкам мудофаа муштумини какшатқич ғалаба муштига айлантиришдан иборатдир. Ҳозир биз 1938-йилнинг августи арафасидаги чегарада турибмиз. Биз ҳар қачонгидан кўра жипслашганмиз. Биз – немис миллатимиз. Бизнинг ҳарбий саноатимиз 1939-йилдагига қараганда тўрт марта кўп курул-аслаҳа ишлаб чиқармоқда. Қўшинимиз эса ўша йилдагига қараганда икки марта катта. Бизнинг нафратимиз даҳшатли, иродамиз, ғалабага бўлган иштиёқимиз эса чексиздир. Қани, айтинглари-чи, биз уруш йўли билан тинчликка эриша олмаймизми? Наҳотки ҳарбий муваффақият сиёсат бобида муваффақиятга олиб келмаса?

Кейтель. Рейхслейтер Борман айтганидек, ҳарбий киши ҳозир бир вақтда сиёсатчи ҳам бўлиши керак.

Борман. Хўш, қўшилмайсизми фикримга?

Кейтель. Қўшиламан.

Гитлер. Илтимос, жаноби фельдмаршал, эртагача менга аниқ таклифларни тайёрлаб қўйсангиз.

Кейтель. Хўп бўлади, фюрерим. Биз умумий режани тайёрлаймиз ва агар сиз уни маъқулласангиз, барча икир-чикирларини ишлаб чиқишга киришамиз».

* * *

Гитлернинг қариндоши, СС обергруппенфюрери Фегеляйн Гиммлерга бункерда бўлиб ўтган сўнги кенгаш ҳақида ахборот берди.

– Фюрер, – деди у, – масалани ҳар қандай сиёсий йўл билан ҳал этилишини рад этмоқда.

– Унинг режасига ҳарбийлар қандай муносабатда бўлдилар? – деб сўради Гиммлер.

– Истеҳзо билан жилмайиб қўйишди, бироқ шуниси ажабланарлики, уруш оқибати сиёсий йўлдан бошқа ҳеч қандай йўл билан ҳал этилиши мумкинмаслигига ҳарбийларнинг имони комил.

– Сўзсиз таслимми? – сўради Гиммлер хаёл суриб. – Урушиб чарчашибдими?

– Нега сўзсиз таслим бўлишаркан? Музокаралар-чи?..

(ВАЗИФА)

Штирлиц соат еттида, кош қорайган пайтда қайтди. У бу фаслни жуда севарди: қор деярли йўқ, азонлаб қарағайларнинг унига қуёш нури тушади. Назарида, аллақачон ёз келгандек туюлади, қани энди, шундай бўлса-ю, Могельзеега жўнаб, кун бўйи балиқ овласанг ёки маза қилиб тебранувчи оромкурсида уйқуни олсанг.

Бу ерда, Потсдамдан унча узоқ бўлмаган Бабельсбергда, ўзининг мўъжазгина уйида ёлғиз турарди; унинг хизматчиси бир ҳафта олдин Тюрингияга, тоғга, жияниникига жўнаб кетган эди. Аёл кетма-кет бомбардимонга бардош беролмади, асаби чидамади.

Ҳозир унинг уйини «Овчи» қовокхонаси хўжайинининг қизи йиғиштириб турарди. У жуда ёш, зехнли ва чиройли қиз эди. «Саксониялик бўлса керак, – ўйларди Штирлиц, кизнинг меҳмонхонада катта чангютгич билан гилам тозалашини кузатаркан, – сочлари қоп-қора, кўзлари мовий. Тўғри, талаффузи берлинликларникига ўхшайди, лекин, барибир, Саксониядан бўлса керак»,

Штирлиц ўзининг эски соатига назар ташлаб, ўзича ўйлади: «Алмаштириш пайти келибди. Агар бу соатим ё тез юрса, ё орқада қолса бошқа гап эди, унга мослашиб олардим. Лекин бу гоҳ орқада қолади, гоҳ олдинга ўтиб кетади. Шу ҳам соат бўлди-ю».

– Соат неча бўлди? – сўради Штирлиц.

– Еттига яқинлашди...

Штирлиц кулиб қўйди: «Бахтли қиз... «Еттига яқинлашди» дея олади. Вақтнинг оқибатидан кўркмай, ундан эркин фойдаланадиган кишилар ер юзида энг бахтли кишилар бўлса керак... Аммо бу қиз берлинча талаффузда гаплашар экан, буниси аниқ. Ҳатто Мекленбург талаффузидан ҳам нималардир бор... »

Келиб тўхтаган автомобиль овозини эшитиб:

– Қизалоқ, бир қара-чи, ким келди экан? – деди Штирлиц.

Штирлиц эшик очилганини эшитди, кейин қизча у

камин¹ ёнидаги курсида ўтирган чоғроққина хона эшигидан мўралаб:

– Полициядан бир жаноб келибди, – деди. Штирлиц ўрнидан турди, суякларини шиқирлатиб керишди, сўнгра дахлиздан ўтди. У ерда катта сават кўтарган СС унтершарфюрери² турарди.

– Жаноби штандартенфюрер, ҳайдовчингиз бетоб бўлиб колди, озик-овқатларни унинг ўрнига мен олиб келдим...

– Раҳмат, – жавоб берди Штирлиц. – Совутгичга қўйинг. Қизча ёрдамлашиб юборади.

У унтершарфюрерни кузатиб чикмади. Хонага қизча секингина кирди ва эшик ёнида турганича оҳистагина:

– Агар герр Штирлиц истасалар, мен тунаб қолишим ҳам мумкин, – деди.

«Қизча шунча озик-овқатни биринчи марта кўрган бўлса керак, – пайқади у, – бечора қиз». У кўзини очди, яна керишиб, жавоб қилди:

– Керак эмас... Гўшт билан пишлоқнинг ярмисини шусиз ҳам олиб кетаверишинг мумкин.

– Йўғ-э, герр Штирлиц, – деди у, – мен овқат учун эмас...

– Мени севиб қолдингми, мени-я? Севаман дегин? Ёки оппоқ сочларим тушингга кирадими?

– Сочи оқарганларни ёқтираман...

– Майли, қизалок, оқ сочлар ҳақида кейинроқ суҳбатлашармиз... Турмушга чикқанингдан сўнг... Исминг нима?

– Мари... Айтган эдим-ку... Мари...

– Ҳа-я, айтган эдинг, тўғри. Кечир мени, Мари. Мария Магдалина. Жажжи Мариларнинг ҳаммаси ҳам гуноҳга ботадиган бўладими дейман-а? Йўлини қилмай, гўштни олавер. Ёшинг нечада?

¹ Камин (немисча: Kamin; юнонча: kaminos – ўчоқ, печь) – деворга ўйиб ишланган, кенг очик ўтхонаси ва тик мўриси булган, бевосита ёқилги алангаси билан хонани иситадиган ўчоқ.

² Унтершарфюрер (немисча: Unterscharführer) – СС кўмондонлигида 7-15 кишидан гуруҳни бошқарадиган зобитнинг унвони.

– Ўн тўққизда.

– Э, кап-катта қиз бўлиб қолибсан. Саксониядан келганингга анча бўлдими?

– Анча. Ота-онам билан кўчиб келганмиз.

– Бора қол, Мари, бор, дамингни ол. Яна бомбардимон бошланиб қолмасин, кетишда кўрқиб юрма, мен ҳам хавотир олиб ўтирмай.

Қиз кетди. Штирлиц ёруғлик ўтказмайдиган дераза пардаларини ёпди-да, чирокни ёқди. Энгашиб каминга қараса, ўтин ўзи ёқтирганидай қудуқ шаклида тахлаб қўйилган экан, қалин кўк товоқчада эса қайин пўстлоғи ҳам бор эди.

«Мен унга бу ҳақда гапирмагандим... Йўқ, айтган эканман. Шунчаки... Қизча эс-хушли экан, – ўйлади у, пўстлоқни ёқар экан, – биз ёшлар ҳақида худди кекса ўқитувчилар каби ўйлайдиган бўлиб қолганмиз, четдан қараганда бу хийла қулгили бўлса керак. Мен эса ўзимни чол деб ҳисоблашга ўрганиб қолганман: ҳар ҳолда, қирқ тўққиз ёш...»

Штирлиц қуруқ қайин ўтин ловуллаб ёнгунча кутиб турди-да, кейин радионинг ёнига келиб, унинг қулоғини буради. Москва овози: қадимий романслар ижро этилмоқда. Штирлиц бир вақтлар Герингнинг ўз штабидагиларга¹: «Душман радиосини тинглаш ватанпарварлик эмас, албатта, ammo мен баъзан биз ҳақимизда қандай сафсаталар сотишаётган экан деб тинглагим ҳам келиб қолади», деганини эслади. Герингнинг фаҳмсиз ва кўрқоқ одамлигини Штирлиц ўшандаёқ сезган эди: унинг душман радиосини эшитишини Мюллер ёллаган хизматкор ва ҳайдовчи етказиб турарди. Агар «Иккинчи рақамли фашист» шу йўсинда ўзини оқламоқчи экан, бу унинг кўрқоқлиги ва эртанги кунига бутунлай ишончи йўқлигини кўрсатарди, холос. У аксинча қилиши керак эди, – ўйларди Штирлиц, – душман радиосини тинглаётганини яширмаслиги лозим эди. Душман берган эшиттиришларга ўзига хос изоҳ бериб, унинг устидан кулиб ҳазил-мазах қилиб юрса бас эди. Бу нарса тафаккури саёз Гиммлерга таъсир қилиши мумкин эди.

¹ **Штаб** (немисча: Stab – подшолик аломати бўлган асо, хасса; ҳарбий қароргоҳ) – ҳарбий қисмларни бошқарувчи асосий орган.

Романс оҳиста фортепьяно¹ садолари билан тугади. Москва бошловчисининг – афтидан, немис бўлса керак – узоқдан эшитилаётган овози жума ва чоршанба кунлари бериладиган эшиттиришлар тўлқинларини бера бошлади. Штирлиц рақамларни ёза бошлади: бу – унга берилаётган шифрлар, яъни калит эди. У буни олти кундан бери кутаётган эди. У рақамларни бир текисда устунча тарзида ёза бошлади. Рақамлар кўп эди, шунинг учун ҳам бошловчи, уларни ёзиб олишга улгуролмас деб, яна бир бор такрорлади.

Кейин яна оромбахш рус романслари янграй бошлади.

Штирлиц китоб жавонидан Монтень² асаридан бир жилдини олиб, рақамларни сўзга кўчирди ҳамда буюк ва мўътадил француз мутафаккирининг доно фикрлари битилган асарлари орасига яширилган махсус кодга солиштирди.

Олинган радиограмманинг³ маъносини чақиб бўлгач, у рақамлар ва сўзлар ёзилгач, қоғозни ёндириб, кулини каминдаги кулга аралаштириб юборди-да, яна озгина коньяк ичди.

«Улар мени ким деб ҳисоблашяпти ўзи? – ўйлашиб қолди у. – Дохийй ёки ҳар ишга қодир илохий одам дебми? Бунга ақл бовар қилмайди... Мен бундай алоқалар борлигига ишонмайман...»

Штирлицнинг бундай деб ўйлашига асос бор эди, чунки Москва радиоси орқали берилган топшириқда шундай дейилган эди:

«ЮСТАСГА

Биздаги маълумотларга қараганда, Швеция ва Швейцарияда СД хавфсизлиги хизмати ва ССнинг олий зобитлари пайдо бўлиб, улар иттифоқчилар резидентлари⁴

¹ **Фортепьяно** (немисча; каттик + piano – аста, кучсиз) – клавишлари бармоқ билан босиб чалинадиган торли мусика асбоби (рояль ва пианинонинг умумий номи).

² **Мишель де Монтень** (1533-1592) — Уйғониш даври француз ёзувчиси ва файласуфи. «Тажрибалар» асарининг муаллифи.

³ **Радиограмма** (радио.. + юнонча: грамма – ёзув) – радио орқали олинган ёки берилган хабар.

⁴ **Резидент** (лотинча: residens, residentis – ўтирувчи, жойида қолувчи) – 1) ўрта асрларда муайян мамлакатда доимий яшовчи чет эллик дипломатик вакили; 2) мустамлакачи давлатнинг протекторатдаги вакили; одатда, у ана шу протекторатнинг ҳокими ҳисобланган; 3) чет эл разведкасининг бошқа бирор давлатдаги яширин

билан алоқа боғлаш йўлларини топшига уринганлар. Хусусан, Бернда СД одамлари Аллен Даллес ходимлари билан алоқа боғламоқчи бўлганлар. Сиз алоқа боғлашга қаратилган бундай уринишлар: 1) қалбаки маълумотми, 2) СД олий зобитларининг шахсий ташаббусими, 3) марказ топшириги билан бажарилаётган ишми – ана шуларни аниқлашингиз зарур.

Агар СД ва ССнинг шу ходимлари Берлин топширигини бажараётган бўлсалар, уларни топшириқ билан ким жўнатганлигини аниқланг. Аниқроғи: рейхнинг олий раҳбарларидан қайси бири Ғарб билан алоқа боғлашни истаётганлигини аниқлаш зарур.

АЛЕКС».

Юстас унинг ўзи, штандартенфюрер Штирлиц бўлиб, у Москвада полковник Максим Максимович Исаев сифатида фақат уч олий раҳбаргагина маълум эди...

* * *

... Бу калит сўзлар Штирлицнинг кўлига тегишидан олти кун бурун, Сталин совет хуфияларидан олинган сўнгги маълумотлар билан танишиб, Яқин орадаги боғга махфий кузатув хизматининг бошлиғини чақириб, унга бундай деган эди:

– Фақат чаласавод сиёсатчиларгина Германияни узил-кесил кучсизланган ва шу сабабли хавфли эмас деб ҳисоблашлари мумкин... Германия бамисоли охиригача қисиб қўйилган пружинадирки, уни икки томондангина катта куч сарфлаб синдириш мумкин. Акс холда, бу пружина бир томондан қисилаверса, у тўғриланиб, иккинчи томонга зарба бериши мумкин ва бу жуда кучли зарба бўлади, биринчидан, шунинг учунки, гитлерчиларнинг ихлосмандлиги илгаригидек жуда кучли, иккинчидан, Германиянинг ҳарбий кучкудрати ҳали тугаганича йўқ. Шунинг учун фашистларнинг Ғарбдаги совет душманлари билан битим тузишга қара-

---

вакили (бу ерда шу маънода келган); 4) муайян мамлакатда миллий қонунчиликка тўла рноя қилувчи рўйхатдан ўтган юридик ёхуд жисмоний шахс.

тилган ҳар қандай уринишларига сиз биринчи галдаги вазифа деб қарашингиз зарур. Табиийки, – давом эттирди Сталин, – юз бериши мумкин бўлган бундай сепарат¹ музокараларда асосий шахслар Гитлернинг партия аппаратада ҳам, халқ орасида ҳам обрў-эйтиборга эга энг яқин сафдошлари бўлиши мумкинлигини ҳисобга олиб қўйинг. Худди шуларни, яъни унинг яқин сафдошларини доимо кўздан қочирманг. Шубҳасиз, жар тепасида осилиб қолган золимнинг яқин сафдошлари ўз ҳаётларини сақлаш учун унга хоинлик қила бошлайдилар. Бу ҳар қандай сиёсий ўйин жабҳасидаги аксиомадир². Агар юз бериши мумкин бўлган ана шу жараёнларни илғамай қолсангиз, унда ўзингиздан кўринг.

Қаердадир узоқ жойда ҳаво ҳужуми тревогаси³ сиреналари⁴ увуллаб, кетма-кет зенит⁵ тўплари тилга кирди. Электр станцияси чироқларни ўчирди, Штирлиц эса камин олдида узоқ вақт қорамтир-қизғиш ўтинларни кўм-кўк олов чирмаб олаётганини томоша қилиб ўтирди.

«Агар тутун йўлини бекитиб қўйсам, – хаёл сура бошлади Штирлиц, – уч соатдан кейин ухлаб қоламан. Ўтирган жойимда қотаман-қоламан... Бир вақтлар Якиманкада бувим билан менга ис тегишига оз қолган эди. Ўшанда бувим худди шундай қорамтир-қизғиш ўтинларни кўм-кўк олов ямлаб турган пайтда, вақтидан бурун печка эшикчасини ёпиб қўйган эканлар. Биз заҳарланган газнинг туси ҳам, ҳиди ҳам йўқ эди... Менимча... »

¹ **Сепарат** (лотинча: *separatus* – алоҳида) – уруш олиб бораётган мамлакатлар коалициясига кирган давлатлардан бирининг ўз иттифоқчиларини огохлантирмай ёки уларнинг розилигини олмай, душман билан тузган сулҳ шартномаси ёки вақтинча яраш битими.

² **Аксиома** (юнонча: *axioma* – асосий қоида) – ўз-ўзидан аниқ-равшанлиги сабабли исбот талаб қилмайдиган, исботсиз қабул қилинадиган ҳолат, фикр.

³ **Тревога** (русча: *тревожить* – «ташвишлантирмоқ, хавотирга, ваҳимага солмоқ») – хавфли ҳолат ва ундан огохлантирувчи сигнал

⁴ **Сирена** (французча: *sirene* ёки лотинча: *siren*, ёки юнонча: *seiren* – юнон мифологиясида ўз қўшиқлари билан денгизчиларни хавфли, ҳалокатли жойларга чорловчи, бош ва кўкрак қисми аёл қиёфасидаги афсонавий қуш) – кема ва шу кабиларда қўлланадиган ва сиқилган ҳаво ёки буғ билан ишлайдиган, кучли товуш сигнали берадиган асбоб ва унинг сигнали.

⁵ **Зенит** – ҳаво ҳужумига қарши ишлатиладиган қурол тури.

Штирлиц каминдаги чалалар коп-корайгунча кутиб турди, сўнгра тутун йўлини бекитиб қўйди-да, шампань¹ шишаси учига ўрнатилган шамни ёқди ва шам эриб, шиша сиртида ҳосил бўлган антиқа шаклни кўриб ғоятда тааж-жубланди. У жуда кўп шам ёққан эди, шишанинг асл шаклидан эса ҳеч нима қолмаган, қадимги кўзачаларни эслатарди, фақат туси оқимтир қизғиш эди. Штирлиц Испанияга борган дўстларидан ўзи учун рангли шамлар олиб келишларини илтимос қиларди: кейин эса ажойиб шаклдаги бундай мум кўзачаларни таниш-билишларига совға қиларди.

Яқингина жойда икки марта кетма-кет портлаш овози эшитилди.

«Бомбалар, – деб қўйди у. – Ниҳоятда баҳайбатлари... Мана, боплаб ташлашяпти. Ҳа, қойил қилишяпти. Урушнинг сўнгги кунларида бомба тагида қолиш алам қилади, албатта. Унда ўзимизникилар изимни ҳам топишолмайди. Домдараксиз ҳалок бўлишдан ёмони йўқ. Сашенька, – у хотинининг чехрасини кўз олдига келтирди. – Жажжи Сашенькам ва катта Сашенькам... Энди ҳалок бўлиш ярашмайди. Энди қандай бўлмасин, омон қолиш йўлини тутиш керак. Ёлғиз ўзинг бўлсанг, осон, унда ҳалок бўлишдан ҳам унча кўркмайсан киши. Ўғлинг билан дийдор кўришгандан сўнг ҳалок бўлиш эса – даҳшат. Севган қон-қариндошлари қўлида тинчгина жон берди, деб романларда ёзганлар тентақлардир. Ўз бола-чақаларининг қўлида ўлиш, уларни сўнгги бор кўриш, уларнинг яқинлигини сезиш ва шу ҳол сўнгги бор юз бераётганлигини, бундан кейинги ҳолат қоп-қоронғи дунё ва қариндош-уруғлар доғи-ҳасратда қолишини тушунишдан даҳшатлироқ нарса бўлмаса керак...»

* * *

Бир вақтлар Штирлиц Унтер ден Линденга, совет элчихонасидаги қабул маросимига Шелленберг билан бирга

---

¹ Шампань (французча. Champagne – Франциядаги айни вино дастлаб расм бўлган Шампань вилояти номидан) – карбонат ангидрид гази билан тўйинтирилиб, герметик идишда қайта ачитилган узумдан солинган, кўпикланиб вижиллаб турадиган вино.

борганди. Ўшанда у ёш совет элчиси билан сиёсий айғоқчилар бошлиғи ўртасидаги инсоннинг тумор, афсун, нишон ҳақидаги, элчихона котибининг айтишича, бошқа «вахшиёна бемаъни одатларга» ишонини ҳуқуқи тўғрисидаги баҳсларига одатдагидек қовоғини уйиб, кулоқ солиб турганди. Бу хушчакчак баҳсда Шелленберг одатдагича ўзини одобли тутар, ўз гапини исбот этар ва баъзан ён босиб ҳам кўярди. Унинг рус йигитини баҳсга тортаётганини кўриб, Штирлиц ичида аччиқланди.

«Чирок ёқиб, душманни кузатмоқда, – ўйларди у. – Инсон табиати баҳс пайтида жуда яхши билинади, бунга эса Шелленбергдек уста одам йўқ, албатта».

– Агар бу дунёдаги ҳамма нарса сизга тушунарли бўлса, – давом этарди Шелленберг, – унда сиз, табиийки, инсоннинг туморга ишончини рад қила олишга ҳақингиз бор, албатта. Аммо ҳамма нарсанинг ҳам тагига ета олганмисиз? Мен мафқурани эмас, физика, кимё, математикани назарда тутяпман...

– Физик ва математиклардан қайси бири, – ҳаяжон билан гапирарди элчихона котиби, – бўйнига тумор осиб, ишга киришган экан? Бундайини тополмайсиз.

«Гапни савол билан тугатиши керак эди, – деб қўйди Штирлиц ичида, – у эса ўзини тутолмай ўз саволига ўзи жавоб қайтарди. Баҳслашувда савол бериш муҳим нарса: шунда рақиб кўзга ташланиб туради, бунинг устига савол беришдан жавоб қилиш мураккаброқ иш...»

– Балки, физик ёки математик тумор тақар-у, лекин буни ҳеч кимга билдирмас? – сўради Шелленберг. – Ёки бундай имкониятни рад этасизми?

– Имкониятни рад этиш гўллик бўлади. Имконият – истикбол маъносига тенгдир.

«Яхши жавоб берди, – хаёлидан ўтказди Штирлиц. – Аммо сал усталик қилиши керак эди... Масалан, «Сиз бунга қўшилмайсизми?» – деб сўраши керак эди. У буни сўрамади ва яна ўзини зарба остига қўйди».

– Балки, туморни ҳам мавҳум имконият тушунчасига киритишимиз керакдир? Ёки сиз бу ишга қаршимисиз?

Штирлиц ёрдамга келди.

– Немислар вакили баҳслашувда ғолиб чиқди, – хулоса килди у, – аммо адолат юзасидан тан олиш керакки, Германиянинг ажойиб саволларига Россия ҳам ғоят яхши жавоб кайтарди. Биз мавзуни тугатдик, аммо агар руслар вакили ташаббусни ўз қўлига олиб, саволлар билан ҳамлага ўтганда бизнинг аҳволимиз қандай бўлишини худо биларди...

«Ука, тушундингми?» – Штирлицнинг кўзларида худди шу савол чакнаб турарди ва рус элчисининг бир зум тикилиб колганидан Штирлицнинг берган сабоғи тушунарли бўлганлигини пайқади...

«Укажон, хафа бўлма, – ўйларди у, узоқлашаётган йигитга назар ташлар экан, – бу сабоқни бошқалардан кўра ўзим берганим яхшироқ бўлди... Аммо тумор юзасидан сен ноҳақсан... Менинг аҳволим мушкуллашганда ва мен очикдан очик, қалтис йўл тутганимда (менинг ҳар бир ҳаракатим эса ўлимга олиб келиши мумкин) Сашеньканинг бир тутам сочи сакланган туморни – медальонни бўйнимга осиб оламан... Аввалги медальонни ташлаб юбориб (чунки унинг русларники эканлиги яққол кўришиб турарди), оғир, нақшли немис медальонини сотиб олишга тўғри келди – Сашеньканинг олтинранг сочлари доим кўксимда, у менинг туморимдир...»

* * *

Йигирма уч йил муқаддам Держинскийнинг¹ топшириғи билан оқ муҳожирларга кўшилиб, аввал Шанхайга, сўнгра Парижга жўнаётган пайтида, Владивостокда Сашенькани сўнгги марта кўрган эди. Ана ўша шамолли, даҳшатли, узоқ кундан бери унинг сиймосини доим дилида сақлаб келди; бу сиймо унинг бир қисмига айланиб, бутун вужудига сингиб кетган эди...

У Краковда ярим кечаси ўғли билан тасодифан учрашиб қолганини эслади. У «Гришанчиков»нинг ўз хузурига –

---

¹ Феликс Эдмундович Держинский (1877-1926) – миллати поляк бўлган рус инкилобчиси ва сиёсий арбоб. Лақаби – «Темир Феликс». У бир қатор халқ комиссарлар советининг раҳбари, шунингдек, ЧК асосчиси ва раҳбари бўлган.

меҳмонхонага келгани, радиони баланд қўйиб ўғли билан пичирлашиб гаплашганлари, тақдир такозоси билан унинг йўлидан кетган ўғли билан хайрлашув канчалик азоб бўлгани ёдига тушди. Ўғлининг ҳозир Прагада эканлигини ва майор Вихрь икковлари Краковни портлашдан қандай сақлаб қолган бўлсалар, ўғли ҳам Прагани ўшандай сақлаб қолиши кераклигини биларди. Ҳозир унинг иши қанчалик мураккаблигини билар, айтиш вақтида ўғли билан кўришишга қаратилган ҳар қандай уриниш – Берлин билан Праганинг ораси олти соатлик йўл эди, холос – унинг учун ғоятда хавфлилигини ҳам тушунарди...

* * *

Штирлиц ўрнидан туриб, шамни олди ва стол ёнига келди. У бир неча варақ қоғоз олиб, қарта ёзгандек ёйиб қўйди. Варақлардан бирига қалам билан семиз, новча кишининг расмини чизиб, тагига – Геринг деб ёзиб қўймоқчи бўлди-ю, аммо ёзмади. Иккинчи вараққа Геббельс қиёфасини, учинчисига чандиғи бор, иродали бир кишининг юзини чизди. Бу Борман эди. Бироз ўйлаб, тўртинчиси остига – «СС рейхсфюрери» деб ёзиб қўйди. Бу унинг бошлиғи Генрих Гиммлернинг лавозими эди.

Штирлиц учта қоғозни четга суриб қўйиб, Геринг расми солинган варақни яқинроқ тортди-да, фақат ўзигагина тушунарли бўлган доирача ва квадратлар чиза бошлади, уларни дам иккита йўғон, дам битта ингичка, дам кўринар-кўринмас чизиқлар билан бирлаштира бошлади.

... Муҳим воқеалар жараёнига тушиб қолган айғоқчи худди актёр каби ғоят ҳиссиётли, ҳатто ҳирсли киши бўлиши керак, аммо бундай жуда кучли ҳиссиётлар мустаҳкам ва равшан мантиқий совуққонлик пардасига чулғанган бўлиши керак.

Штирлиц камдан кам ҳолатларда, кечалари ўзининг Исаев эканлигини ҳис қилганида, шундай мулоҳаза юритарди. Ҳақиқий айғоқчи бўлиш дегани нима ўзи? Ахборот-у

маълумотлар йиғиб, объектив маълумотларни қайта ишлаб, сиёсий хулоса чиқариш ҳамда қарор қабул қилиш учун марказга жўнатишми? Ёки фақат шахсий хулосангни чиқариш, ўз мўлжалларингни белгилаш, тахминларингни таклиф этишми? Айнан ўзинг, келажакда нималарни кутишинг мумкинлигини аниқ билиб туриб, сен ўзинг, Максим Исаев, ана шу келажакка таъсир этишга ҳақлимисан? Махфий кузатувнинг балоси шундаки, кундалик маълумотларнинг ҳаддан ташқари кўп бўлиши истиқболни кўрсатмай кўймоқда, уни яширмоқда, қандай ҳақиқат бўлмасин – даҳшатлими ёки қувончлими, барибир – шу ҳақиқат таҳлили оқибатини объектив эмас, балки субъектив қилиб қўяди. Махфий кузатув хизматига сиёсатни режалаштириш рухсат этилган тақдирда тавсиялар кўп, маълумотлар эса кам бўлади, деб ҳисобларди Исаев. У, мен айғоқчиман, шунинг учун ҳам ғоятда объектив бўлишим керак, деган фикрда эди. Агар махфий кузатув хизмати олдиндан аниқлаб қўйилган сиёсий йўлга бутунлай тобе бўлиб қолса, иш пачава бўлади: Совет Иттифоқи заиф деган ишонч ҳосил қилиб, ҳарбийларнинг эҳтиёткорлик билан «Россия унчалик заиф эмас» деган фикрига қулоқ солмаган Гитлернинг ахволи ана шундай бўлди. Махфий кузатув хизмати сиёсатни ўзига бўйсундиришга уринса ҳам, иш пачавалашади. Айғоқчи воқеаларнинг муҳим ривожини истиқболни ҳисобга олган ҳолда кўра билса ва сиёсатчилар ихтиёрига ўз нуқтаи назаридан мумкин бўлган, мақсадга энг мувофиқ қарорларни бера олса, унинг иши мақтовга сазовор бўлади.

Айғоқчи, деб ҳисобларди Исаев, ўз мўлжаллари тўғрилигига шубҳаланишга ҳақи бор, аммо унинг бир нарсага – воқеликни объектив тарзда тадқиқ этишдан четлашишга ҳақки йўқ.

Ўтган йиллар мобайнида тўплаган маълумотларини сўнгги марта таҳлил қилишга киришаркан, Штирлиц шу сабабли «ҳа» ва «йўқ» деган жавобларни аниқлаб олишга мажбур эди, чунки бу миллион-миллион одамларнинг тақдири ҳақидаги масала бўлиб, буни таҳлил қилишда хатога йўл қўйиши асло мумкин эмасди.

(ГЕРИНГ)

Биринчи Жаҳон урушининг жасур учувчиси, кайзер Германиясининг қаҳрамони немисларнинг биринчи бош кўтариб чиқишлари муваффақиятсиз тугагач, Швецияга кочган эди. У ерда фуқаро авиациясида учувчи бўлиб ишлай бошлади ва бир куни князь¹ Розенни самолётда олиб кетаётганида каттик бўронга дуч келиб, ўз самолётини мўъжиза билан Роклштадт қасрига кўндиролган эди. У ерда полковник фон Фокнинг қизи Карина Фон Катцов билан танишди. Уни эридан айнитди, сўнгра Германияга жўнаб, у ерда фюрер билан учрашди. 1923-йил 9-ноябрда бўлиб ўтган турли намойишларда қатнашиб яраланди, бир амаллаб қамок жазосидан қутулиб, Инсбрукка жўнади, у ерда уни Карина кутарди. Уларнинг пули йўқ эди, лекин меҳмонхона хўжайини уларни бепул боқиб турди: у ҳам Геринг каби ўз эътиқодига содиқ бўлиб, Инсбрукдаги меҳмонхоналарнинг етмиш фоизини қўлга олган яҳудийлардан жабр тортмоқда эди. Кейинчалик Герингни хотини билан Венециядаги «Британия» меҳмонхонасининг хўжайини таклиф қилди ва эр-хотин у ерда 1927-йилгача, Германияда афви умумий эълон қилинган кунгача яшадилар. Ярим йил ўтмасданок у бошка ўн бир немис қаторида рейхстаг² депутати бўлиб олди. Гитлер рейхстаг депутатлигига номзодини қўя олмасди, чунки у австриялик эди.

* * *

Янги сайловларга тайёргарлик кўриш керак эди. Фюрер қарори билан Геринг партия ишидан кетди ва фақат рейхстаг аъзоси бўлиб қолди. Унинг вазифаси дунёдаги энг кучли одамлар билан алоқа ўрнатишдан иборат эди – ҳокимиятни қўлга олмоқчи бўлган партия кенг алоқа доирасига эга бўлмоғи лозим. Партия қарори билан у Баденштрасседаги хашаматли уйлардан бирини ижарага олди: у ерга, унинг

¹ **Князь** (немисча: kuning – қабила, уруғ оқсоқоли) – Европа феодал-князлик давридаги Русда аскар бошлиғи ва вилоят.

² **Рейхстаг** – 1945-йилгача Германия парламентининг номи.

хузурига шахзода Гогенцоллер¹, шахзода Кобург, турли нуфузли мавкега эга одамлар келиб турдилар. Унинг файзи Карина эди: истараси иссиқ, оқсуяк аёл, швециялик амалдорнинг кизи, уруш қахрамони, мусофир, жангчи, ваҳшийликларга бардош беролмаётган Ғарбдаги кутурган демократиянинг ашаддий душмани бўлган Герингнинг хотини сифатида Карина ҳаммага ёқарди.

Ҳар гал, қабул маросими олдидан эрта билан уйга Берлин миллатчилар ташкилотининг партайлейтери² Геббельс келарди. У партия билан Геринг ўртасида алоқачи эди. Геббельс рояль³ чаларди, Геринг, Карина ва унинг биринчи эридан қолган ўғли Томас халқ қўшиқларини айтишарди: рейхстагдаги немислар етакчисининг уйида ўта бачкана америка ёки француз жази янграшига эса тоқат қила олишмасди.

Худди шу ерга, партия ҳисобидан ижарага олинган уйга, 1931-йилнинг 5-январиди Гитлер, Шахт⁴ ва Тиссен⁵ кириб келдилар. Худди шу ҳашаматли уй молия ва саноат корчалонларининг Гитлер билан тил бириктиришларининг гувоҳи бўлди.

Кўп ўтмай Гитлер муваффақиятга эришди. Карина Швецияга учиб кетди ва у ерда тутқаноқ касалига мубтало бўлиб вафот этди. Ҳар қандай шароитда ҳам Герман фюрернинг содик хизматкори бўлиб қолсин – унинг сўнгги истаги, васияти шундай эди.

Рэм⁶ бошлиқ фитнадан сўнг, фюрер капитал⁷ билан

¹ Гогенцоллер – 1871-1918-йилларда Пруссияда ҳукмронлик қилган сулола.

² Партайлейтер – партия раҳбари (тахминий таржима).

³ Рояль (французча: *royal* – қиролга оид, тегишли) – торлари, копкиги ва механизми горизонтал жойлашган, клавишли мусиқа асбоби.

⁴ Хорас Грили Шахт (1877-1970) – Германиянинг молиявий арбобларидан бири.

⁵ Фриц Тиссен (1873-1951) – Германиялик саноатчи, сармоядор. Тиссен заводининг асосчиси Август Тиссен (1842-1926) нинг ўғли. Фашистлар партияси эҳтиёжлари учун мунтазам равишда пул бериб турган.

⁶ Эрнст Юлиус Гюнтер Рем (1887-1934) – национал-социалистлар партиясининг ва САнинг раҳбарларидан бири. 1934-йил 30-июнда Гитлер буйруғи билан «Узун пичоклар туни»да ўлдирилган.

⁷ Капитал (немисча: *Kapital* – бош, асосий) – ўзини ўзи кўпайтириш учун фойдаланиладиган, ўз эгасига фойда, даромад келтирадиган бойлик (қимматли қоғозлар, пул маблағлари, моддий, мол-мулк ва шу кабилар).

иттифоқ тузиб, ғояга хоинлик қилди, деб ҳисоблаган партиянинг фахрийлари унга қарши курашга ўтиб олганларида, партиянинг қуйи органлари ва қуйи доираларида:

– Герингнинг Германлиги қолмабди, у президент бўлиб қолибди... У партиядош ўртоқларини қабул қилмай қўйибди, идорасида уларни менсимай куттириб қўяётган эмиш... У зеб-зийнатга ботиб кетибди... – деган гаплар тарқала бошлади.

Аввал бу ҳақда фақат партиянинг оддий аъзолари яширинча гап тарқатиб юрдилар. Аммо Геринг 1938-йилда Берлин яқинида Каринхале қасрини қуриб бўлгач, унинг устидан оддий одамлар эмас, балки бошлиқлар – Лей ва Заукель шикоят қилдилар. Геббельс эса Геринг Берлиндаги ижарага олинган уйдаёқ айний бошлаган деб ҳисобларди.

– Зеб-зийнат ботқоғига ботиб кетмоқда, – дерди у, – Герингга ёрдам бериш керак, чунки у биз учун жуда қимматли одам.

Гитлер Каринхалега борди, ўша қасрни кўздан кечириб, бундай деди:

– Герингни тинч қўйинглар... Ахир Ғарб элчиларини қандай шароитда қабул этишни унинг ўзи билади... Каринхале чет эллик меҳмонлар қабул қилинадиган жой бўла қолсин. Қўяверинглар! Германнинг бунга ҳадди сиғади. Каринхале халқ мулки ва Герман у ерда яшайди деб ҳисоблай қоламиз...

Чехословакия элчиси Местний қўлга киритган хабарга қараганда, Геринг бу қасрда бутун вақтини энг яхши кўрган муаллифлари – Жюль Верн¹, Карл Май² китобларини қайта-қайта ўқиш билан ўтказар экан. Шу ерда ўргатилган кийик-

¹ **Жюль Верн** (1828-1905) – француз ёзувчиси. Илмий-фантастик роман жанри асосчиларидан бири. Асарлари: «Ҳаво шарида беш ҳафта», «Ер марказига саёҳат», «Ердан Ойга», «Сирли орол», «Ой атрофида», «Капитан Грант болалари», «Антифер тоғанинг ажойиб ва ғаройиб саргузаштлари», «Сув остида 20000 километр» «Ўн беш ёшли капитан», «Сузиб юривчи орол», «Клодиус Бомбарнак» (Ушбу романида асар қахрамони тилидан Тошкент, Самарқанд, Бухоро шаҳарлари тасвирига тўхталади, Бухорони «Туркистон Рими» дея таърифлайди).

² **Карл Фридрих Май** (1842-1912) немис ёзувчиси, шоир ва композитор. «Айик овчисининг ўғли», «Льяно-Эстакадонинг руҳи», «Бронза қўлининг хазиналари», «Сатана ва Искарот» «Нефтяной принц» каби саргузашт асарлар муаллифи.

ларни овлар, кечкурунлари эса аллақанча вақт кинозалда ўтирар: бирйўла бештадан саргузашт фильмларни томоша қиларди. Намойиш пайтида меҳмонларини тинчлантириб:

– Ташвишланманглар, охири яхшилик билан тугайди, – деб қўяр эди.

* * *

Гитлернинг вориси – «иккинчи ракамли фашист» – Герингга Штирлиц биринчи марта 1942-йилнинг апрелида, Американинг саккиз юзта «учувчи истеҳкомлари» Киль шаҳрини бомбардимон қилгандан кейин, диққат билан назар сола бошлаган эди. Шаҳар ёндирилиб, вайрон этилганди. Геринг, ҳужумда уч юзта самолёт қатнашди, деб хабар қилган эди фюрерга. Бир кеча-кундуз давомида сочлари оқариб кетган Килнинг гаулейтери¹ Грохе: ҳужумда саккиз юзта «учувчи истеҳкомлар» иштирок қилганди, Люфтваффе эса шаҳарни қутқариб қолиш учун ҳеч нарса қилолмай, ожизлик қилди, деб асосли тарзда Герингни рад этди.

Гитлер Герингга индамай қараб турарди, фақат ижир-ғангандай афти буришиб кетди, чап қўли эса жой тополмай, тимирскиланарди – гўё фюрер ҳадеб танасига тошган кўтирни қашиётганга ўхшарди. Кейин жазаваси қўзиди.

– Германия шаҳарларига бирорта душман бомбаси тушмайди эмиш?! – Герингга қарамай, асабийлик ва алам билан гапира бошлади у. – Миллатга бу гапларни ким айтган эди? Ким партиямизни шунга ишонтирганди?! Мен қарта ўйинлари ҳақида китобларда ўқиганман – уйдирма нима-лигини тушунаман! Аммо Германия гардкам деб қарта ташланадиган қиморхона столидаги кўк мовут² эмас! – Гитлер Герингга бир ўкрайиб қўйиб, сўзини давом эттирди: – Сиз фаровонлик ва зеб-зийнат ботқоғига ботиб қолибсиз, Геринг! Сиз уруш йилларида худди император ёки ҳокими мутлақ яҳудий бой каби ҳаёт кечиряпсиз! Душман само-

¹ Гаулейтер (немисча: Gauleiter der NSDAP) – Немис ишчилар национал социалистик партиясининг вилоят, округ раҳбари даражасидаги лавозим.

² Мовут – ўнг томони силлик жун ёки ярми жун мато; сукно.

лётлари миллатни тўпга тутаётган бир пайтда сиз ўқ-ёй билан кийик овлаб юрибсиз. Дохийнинг бурчи – миллатни улуғлаш! Дохий вазифаси – ваъдага вафо қилишдир!

Кейинчалик маълум бўлишича, Геринг Гитлернинг мана шу гапларини эшитиб, уйига қайтган ва иситмаси кўтарилиб, қаттиқ асаб касалига дучор бўлиб ётиб қолган. У бомбардимон қилинган шаҳарларга бориб турар, у ерда халқ билан учрашар, жабрланганларга тезлик билан ёрдам кўрсатишни талаб қилар, шаҳарларнинг ҳаво мудофаасини қайтадан ташкил этар ва шулардан кейин иситмаси кўтарилиб, ўринга ётиб оларди; қон босими ошиб кетар, бармоқлари музлар, чаккаси ёрилиб кетаётгандек бўлар, пешанаси чидай бўлмас даражада оғирди. Гиммлер Герингнинг обрўсига путур етказувчи материаллар тўплаш ниятида – балки, найранг ишлатаётгандир – шифокорлар хулосасини олиб келишларини сўради. Бироқ тиббий текширувлар Герингнинг қон босими чиндан ҳам кескин кўтарилиб кетганлигидан дарак берарди.

Шундай қилиб, Гитлернинг расмий вориси Геринг 1942-йили биринчи маротаба иззат-нафсига тегадиган даражада танқид қилинганди, бунинг устига бу воқеа фюрер девонидагиларнинг кўз олдида юз берган эди. Бу воқеадан Гиммлер дарҳол фойдаланди ва эртасигаёқ СС рейхсфюрери, Гитлердан рухсат сўраб ўтирмасданок, «фюрернинг энг якин сафдошининг» телефонда сўзлашган гапларини тинглаб боришни буюрди.

Гиммлер биринчи марта, албатта, фюрернинг рухсатини олгач, рейхсмаршалнинг¹ укаси билан бўлган воқеадан сўнг, бир ҳафта давомида Герингнинг телефон орқали гаплашган гапларини тинглаб туришни буюрган эди. Геринг ўз укасини Венадан Прагага – «Шкода» заводларининг экспорт бўйича раҳбари вазифасига ўтказгандан сўнг, ранжитилганларнинг ҳимоячиси сифатида ном

---

¹ Рейхсмаршал – Фашистлар Германияси Куролли кучларининг энг юкори лавозим ва унвонларидан бири.

чиқарган Альберт акасининг бланкасига¹ Маутхаузен қамоқ-хонасининг назоратчисига: «Айбини жиддий исботловчи далиллар бўлмаганлиги туфайли профессор Кишни дархол озод қилинг», деб ёзиб юборган эди. Хатнинг юзида исми кўйилмаган «Геринг»нинг имзоси турарди. Ўтакаси ёрилиб кетаёзган концлагерь назоратчиси бирийўла шарифи Киш бўлган икки кишини озод қилиб юборган: кейин маълум бўлишича, улардан бири – профессор, иккинчиси – яширин ташкилотчи экан. Геринг укасини қутқариш учун катта меҳнат сарфлади: бу воқеани Гитлерга қизиқ латифага ўхшатиб гапириб бериб, укасини зарбадан саклаб қолди. Шундан сўнг Гиммлер дархол ўзини четга олди ва Гитлер бу ҳақда қаттиқ ҳазил қилган бўлса, у ҳам бу воқеани шунчалик ҳазилга айлантириб, ҳикоя қилиб юрди.

Бирок шу воқеадан кейин ҳам Гитлер Борманга қайта-қайта таъкидларди:

– Герингдан бошқа ҳеч ким менинг ворисим бўлолмайди. Чунки, биринчидан, у ҳеч вақт ўзича сиёсат юритмаган; иккинчидан, унинг халқ орасида обрўси бор; учинчидан, душман матбуотидаги карикатуралар² учун асосий нишондир.

Гитлер бу гапларни бутун амалий фаолиятини ҳокимиятни қўлга олишга қаратган киши, бегоналарга эмас (диктофонларга³ ҳам эмас, чунки у ўша пайтларда «курашдош биродарлари» унинг гапларини яширин равишда тинглашлари мумкинлигига ишонмас эди), балки кечаси ўринда ётганида ўз хотинига «Мен яшаётганим йўқ, балки менинг жисмимда фюрер яшамоқда...» – деган киши ҳақида айтган эди.

¹ **Бланка** (французча: blanc – оқ) – графаларининг бўш, очиқ қолган ўринларини керакли вақтда тўлдириш учун мўлжаллаб босмахонада нашр этилган тайёр варақа, босма иш қоғози (сўровнома, хат-ҳужжат ва шу кабилар).

² **Карикатура** (италиянча: caricatura ёки caricare – бўрттирма, ошириб юбормоқ) – кулги ёки мазах қилиш мақсадида киши ёки бирор нарса-ҳодисанинг салбий томонлари, характерли хусусиятлари атайлаб бўрттириб ишланган ҳажвий расм.

³ **Диктофон** (лотинча: dictare – айтиб турмоқ + юнонча: phone – товуш, овоз) – оғзаки нутқ, куй ва товушларни ёзиб олиб, қайта эшиттирадиган қурилма.

15. 02. 1945 (22 : 30)

Империя хавфсизлиги СД хизматининг бошлиғи Эрнст Кальтенбруннер веналиклар талаффузида гапирар эди. Ўзининг талаффузи фюрер ва Гиммлернинг ғашига тегишини билиб, асл «*хохдойч*»¹ни эгаллаш учун билимдон фонетикачи² ёрдамида машқ қилиб кўрди. Аммо унинг бу уринишлари чиппакка чиқди – у Венани севарди, Вена унинг жони-дили эди, ўйноқи, аммо, тўғриси айтганда, бир-мунча қўпол Вена шеваси ўрнига кунига бир соат бўлса ҳам «*хохдойч*»да гапиришга ўзини мажбур этолмасди. Шунинг учун ҳам кейинги вақтда Кальтенбруннер немис бўлишга уринишдан воз кечиб, ҳамма билан ўз шеваси – Вена талаффузида гаплашаварди. Қўл остидаги хизматчилар билан у Вена талаффузида эмас, ҳатто Инсбрук талаффузида гаплашарди: тоғли австрияликларнинг тили мутлақо бошқача, Кальтенбруннер гоҳо ўз аппаратидаги ходимларни мушкул аҳволда қолдиришни яхши кўрарди; ходимлар туншунмаган сўзларининг маъносини қайта сўрашга тортиниб, ўзларини йўқотиб, гангиб қолардилар.

– Сиблид эмас, Штирлиц, – қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборди Кальтенбруннер телефон гўшагига, – менимча, штатдаги ходимлар орасида Сиблицлар бўлмаса керак, сизнинг айғокчиларингиз эса мени қизиқтирмайди. Ҳа, марҳамат, иложи бўлса – тезроқ. Раҳмат. Кутаман.

У гестапо бошлиғи СС группенфюрери³ Мюллерга⁴ караб деди:

– Мен партияд ва бир сафда туриб курашаётган ўртоқларимизга нисбатан кўнглингизга шубҳа солмоқчимасман,

¹ *Хохдойч* (немисча: Hochdeutsche – юқори даражали немис тили) – немис тилининг соф адабий тили.

² *Фонетикачи* – адабий тил талаффуз қоидаларини ўргатувчи тилшунос.

³ *Группенфюрер* (немисча: SS-Gruppenführer und Generalleutnant der Waffen) – СС қўшинларидаги харбий унвон. Ҳозирги вақтда генерал-лейтенант унвонига тўғри келади.

⁴ *Генрих Мюллер* (1900-1945) – СС Группенфюрери. 1936-1945-йилларда фашистлар Германиясининг Махфий Давлат полициясининг раҳбари. Ўлган вақти аниқ эмас, тахмин қилинишича, 1945-йилнинг май ойларида улган.

аммо далиллар куйидагини кўрсатмоқда: биринчидан – Штирлицнинг, бевосита бўлмаса ҳам, ҳар қалай, Краков операциясининг чиппакка чиқишида кўли бор кўринади. У ўша ерда эди, лекин шаҳар портлаб, яксон бўлиш ўрнига қандайдир шубҳали сабаблар билан омон қолди. Иккинчидан, у йўқолган ФАУ масаласи билан шуғулланган, аммо унинг изини ҳам тополмаган, менга қолса, у Висла ва Вислоки дарёлари оралиғидаги боткокликка ботиб кетган бўлсин, деб худога илтижо қиляпман... Учинчидан, у шу кунларда ҳам интиқом куроли масаласига алоқадордир, гарчи ошқора муваффақиятсизликлар юз бермаган бўлса-да, аммо ютуқ, олға силжиш, аниқ ғалаба ҳам кўринмайди. Алоқадор бўлиш – ғайри фикрдагиларни қамайвериш деган гап эмас. Бу, шунингдек, аниқ ва истиқболни кўзлаб фикр қилувчиларга ёрдам бериш ҳамдир... Тўртинчидан – у шуғулланган кўчма узатгич, кодига қараганда, душманнинг стратегик махфий кузатув хизматига хизмат қилувчи узатгич – аввалгидек Берлин атрофларида ҳамон ишлаб турибди. Мюллер, башарти унинг ҳужжатларини олиб келишларини кутиб ўтирмай, мендаги шубҳани дарҳол йўққа чиқарсангиз, жуда хурсанд бўлардим. Штирлицга нисбатан ҳурматим баланд, шу боисдан менда тўсатдан пайдо бўлган шубҳани таркатувчи далилларга асосланган раддияни эшитишни истардим сиздан.

Мюллер тун бўйи ишлаб уйкуга тўймаганидан боши ғовларди, шунинг учун одатдагича кўпол ҳазил ишлатмай жавоб берди:

– Менга у ҳақда ҳеч қачон ҳеч қандай сигнал тушмаган. Лекин бизнинг ишимизда хато ва муваффақиятсизликлардан ким холи бўла олади дейсиз.

– Демак, назаримда, мен қаттиқ янглишаётгандай туюляпман, шекилли?

Кальтенбруннернинг саволида қаттиқ киноя бор эди, буни Мюллер чарчаган бўлишига қарамай, пайқаб олди.

– Нега энди... – жавоб берди у. – Пайдо бўлган шубҳани ҳар тарафлама синчиклаб таҳлил қилиб кўриш керак, бўлмаса, менинг аппаратимнинг нима кераги бор?.. Акс ҳолда

бизни фронтдан бош тортаётган бекорчилар деса ҳам бўлади-ку. Сизда бошқа ҳеч қандай далил йўқми? – сўради Мюллер.

Кальтенбруннер тамакисини чайнаганча индамай турарди. Шунда томоғига тамаки ёпишиб қолиб, анча вақт йўталди, юзлари кўкариб, бўйин томирлари ўқловдек бўртиб кизариб кетди.

– Нима десам экан, – жавоб берди у кўз ёшини артар экан. – Сизга нима дейишимни ҳам билмай турибман... Мен бир неча кун давомида у билан одамларимиз ўртасида бўлган суҳбатларни ёзиб олишни сўрагандим. Шубҳасиз, ишонган одамларимиз аҳволнинг фожиали эканлиги, ҳарбийларимизнинг миясизлиги; Риббентропнинг калтафаҳмлиги, Герингнинг аҳмоқлиги ҳақида, агар руслар Берлинга бостириб кирсалар, бошимизга тушадиган даҳшатлар ҳақида бир-бирларига очикдан очик, гапирсалар, Штирлиц: «Бекор гап, ҳаммаси яхши, ишлар жойида...» – деб жавоб берапти. Ватан ва фюрерни севиш ҳамкасбларга кўр-кўрона ёлғон гапириш деган гап эмас-ку... Мен ўзимга ўзим, бу унинг тўнка бир одати эмасмикин, деган саволни бердим. Бизда ўйламай-нетмай Геббельснинг сафсаталарига ишонадиган миясиз одамлар кўп-ку, ахир. Йўқ, у аҳмоқ эмас. Хўш, унда нега самимий эмас? У ёки ҳеч кимга ишонмайди, ёки бирор нарсадан кўрқади, ёинки бирор мақсадни кўзлаб соф, оппоқ бўлиб кўринмоқчи. Шундай бўлган тақдирда нимани кўзлаши мумкин? Унинг ҳамма операциялари чет элга, бетарафларга бориб тақалса керак... У ёқдан қайтиб келармикин, қайтиб келгудек бўлса, қарши кучлар ёки бошқа аблахлар билан алоқа боғламасмикин? Бу саволларга аниқ – на ижобий, на салбий жавоб беролдим...

Бундан аввал санаб ўтилганларнинг барини Мюллер сарик чақага олмасди: Кальтенбруннернинг махфий кузатув соҳасидаги билими юзаки эди. Аммо унинг кейинги гапи Мюллерни ўйлантириб қўйди, обертруппенфюрернинг шу тобдаги мантиқий таҳлилига тан берса арзирди. Ҳозиргина унинг оғзидан чиққан, юзаки қараганда оддий гап Штирлицнинг хаёлга келмаган бошқа томонларини ёритиб

бергандай бўлди.

– Аввал маълумотларни ўзингиз кўрасизми ёки мен олиб кетаверайми? – сўради Мюллер.

– Сиз олиб кетаверинг, – муғомбирлик қилди Кальтенбруннер, чунки ҳамма материалларни ўрганиб чиқишга улгурган эди. – Ҳозир фюрер хузурига боришим керак.

Мюллер Кальтенбруннерга саволчан тикилди. У Кальтенбруннер бункердаги¹ янгиликлардан бирортасини айтар деган умидда эди, лекин обергруппенфюрер ҳеч нима демасди. У столнинг пастки тортмасини очиб, бир шиша «Наполеон»ни олди-да, қадахни Мюллер томон суриб сўради:

– Кўпроқ ичганмидингиз?

– Қатра ичганим йўқ.

– Нега кўзингиз қип-қизил бўлмаса?

– Кўз юмганим йўқ, – Прагага дахлдор иш жуда кўп эди: одамларимиз яширин гуруҳларнинг изига тушиб олган. Яқин ҳафталар ичида қизиқ ҳангома юз беради у ерда.

– Крюгер сизга таянч бўлади. Тасаввури кам бўлса ҳам, у ажойиб хизматчи. Коньякдан ичинг, тетик қилади.

– Коньяк ичсам, аксинча, ланж бўламан. Менга арок тузук.

– Буниси ланж қилмайди, – кулиб қўйди Кальтербруннер ўз қадахини кўтарар экан. – Текинхўр!

У қадахни бир кўтаришда бўшатди, ҳиқилдоғи худди пиёнисталарникидек пастдан юқорига «ғилк» этиб кўтарилди.

«Хўп ичади-да, – хаёлидан ўтказди Мюллер, коньякни симираётиб, – ҳозир ўзига яна бир қадах қуяди».

Кальтербруннер энг арзон ва аччиқ тамакини тутатганча сўради:

– Хўш, яна қуяйми?

– Миннатдорман, – жавоб берди Мюллер, – бажонидил.

Чин дилдан ажойиб коньяк экан.

---

¹ Бункер – уруш вақтида бомба ёки снарядлардан сақланиш учун ёки табиий офатлар даврида ҳимояланиш учун ташкил этилган махсус бино.